

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO

Kielce, dnia 22 października 2012 r.

Poz. 2836

UCHWAŁA NR XXIV/133/2012 RADY MIEJSKIEJ W KOPRZYWNICY

z dnia 7 września 2012 r.

w sprawie przyjęcia „Programu Opieki nad Zabytkami Miasta i Gminy Koprzywnica na lata 2012 – 2015”

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1591 z późn. zm.) oraz art. 87 ust.3 i ust. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. Nr 162 z 2003 r. poz. 1568 z późn. zm.) Rada Miejska w Koprzywnicy po uzyskaniu pozytywnej opinii od Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków **uchwała co następuje:**

§ 1. Przyjmuje „Program Opieki nad Zabytkami Miasta i Gminy Koprzywnica na lata 2012 – 2015”, stanowiący załącznik do uchwały.

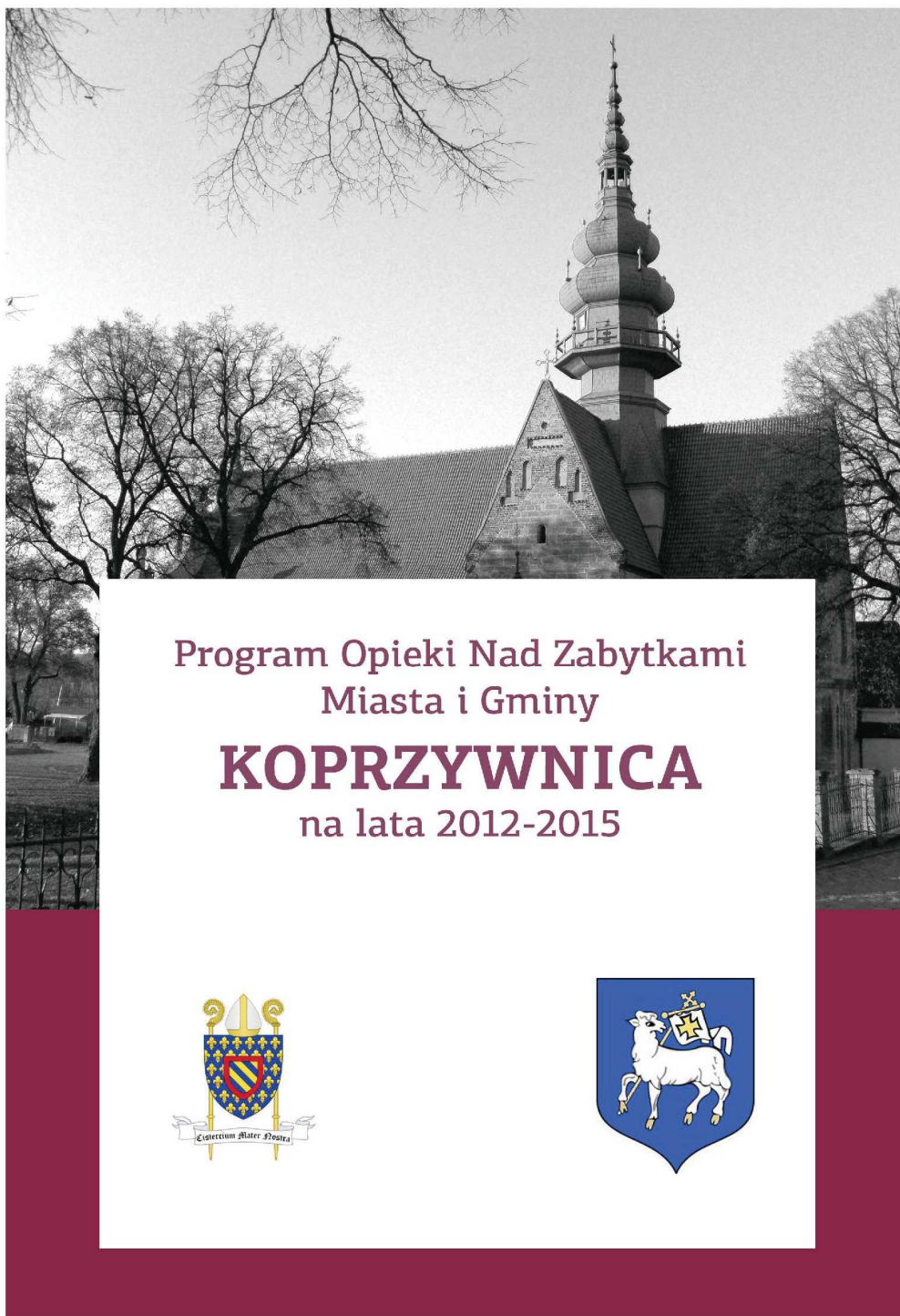
§ 2. Wykonanie uchwały zleca Burmistrzowi Miasta i Gminy.

§ 3. Uchwała podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Świętokrzyskiego i wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia.

Przewodnicząca Rady
Miejskiej

Anna Paluch

Załącznik do Uchwały Nr XXIV/133/2012
Rady Miejskiej w Koprzywnicy
z dnia 7 września 2012 r.

Program
Opieki Nad Zabytkami
Miasta i Gminy Koprzywnica
na lata 2012-2015

Opracowanie: Ośrodek Badania Krajobrazu Kulturowego

Tomasz Giecwicz

Współpraca: Kazimierz Brzeziński

Koprzywnica 2012

Spis treści

1. Wstęp	3
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	5
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	7
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	10
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	10
4.1.1. Uwarunkowania wynikające z Krajowego Programu Opieki Nad Zabytkami	10
4.1.2. Uwarunkowania wynikające z Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013	12
4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.....	14
4.2.1. Uwarunkowania wynikające z Programu Opieki nad Zabytkami w województwie świętokrzyskim.....	14
4.2.2. Założenia wynikające ze Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego do roku 2020	15
4.2.3. Gminny Program Opieki nad Zabytkami a Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego	16
4.2.4. Założenia wynikające ze Strategii Rozwoju Turystyki w Województwie Świętokrzyskim na lata 2006–2014.....	16
4.2.5. Założenia wynikające ze Strategii Rozwoju Powiatu Sandomierskiego. Plan Rozwoju Lokalnego Powiatu Sandomierskiego na lata 2007 – 2013	17
4.2.6. Lokalna Strategia Rozwoju.....	17
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	18
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy).....	18
5.1.1. Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta i Gminy Koprzywnica.....	18
5.1.2. Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego miejscowości Koprzywnica.....	19
5.1.3. Strategia Rozwoju Gminy Koprzywnica na lata 2007-2013	19
5.1.4. Plan Rozwoju Lokalnego Miasta i Gminy Koprzywnica na lata 2007-2013.....	20

5.1.5. Lokalny Plan Rewitalizacji miasta Koprzywnica 2007-2013.....	20
5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy	21
5.2.1. Zarys historii obszaru gminy	21
5.2.2. Materialne elementy krajobrazu kulturowego	34
5.2.3. Zabytki wpisane do rejestru zabytków	38
5.2.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	39
5.2.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy	40
5.2.6. Zabytki ruchome	43
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń.....	44
7. Założenia programowe, priorytety i kierunki działań.....	47
8. Przykładowe źródła finansowania programu opieki nad zabytkami	53
Bibliografia	57
Aneksy	59

1. Wstęp

Gmina Koprzywnica, której powierzchnia wynosi 6 935 ha, jest położona w południowo-zachodniej części powiatu sandomierskiego w województwie świętokrzyskim. Teren ten charakteryzuje się długą tradycją osadniczą i bogatą historią, co potwierdzają liczne stanowiska archeologiczne oraz zabytki architektury i budownictwa. Dlatego szczególnie ważna jest ochrona dziedzictwa kulturowego łączącego w sobie dorobek minionych pokoleń i naszą współczesną działalność, nierozzerwalnie związaną z otoczeniem, w którym żyjemy, określa naszą tożsamość i stanowi świadectwo naszego istnienia dla przyszłych pokoleń. Według art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (DzU z 2003 r., nr 162, poz. 1568 z późn. zm.), ochrona zabytków należy do samorządu terytorialnego. Artykuł 4 tej ustawy określa działania, które winny podejmować organy administracji publicznej w celu ochrony zabytków. Działania te mają na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwale zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Program Opieki nad Zabytkami oparty na podstawach prawnych, uwzględnia strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, jest zgodny z dokumentami wystawionymi na płaszczyźnie kraju, województwa i powiatu oraz uwzględnia wewnętrzne, gminne uwarunkowania ochrony zabytków. Program zawiera również analizę krajobrazu kulturowego gminy, charakterystykę substancji zabytkowej oraz

proponuje kierunki działań w celu ochrony i promocji zabytków, z uwzględnieniem źródeł finansowania.

2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawę prawną opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami dla Gminy Koprzywnica stanowią

1. Art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (DzU nr 163 poz. 1568).

Ust. 1 tego artykułu brzmi:

Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.

Programy, o których mowa w ust. 1, mają na celu, w szczególności:

1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;

2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;

3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;

4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;

5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;

6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;

7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

2. Gminna ewidencja zabytków sporządzona na zlecenie gminy Koprzywnica przez Ośrodek Badania Krajobrazu Kulturowego.

3. Umowa pomiędzy gminą Koprzywnica a Ośrodkiem Badania Krajobrazu Kulturowego na wykonanie gminnego programu opieki nad zabytkami i gminnej ewidencji zabytków.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Ochronę dziedzictwa kulturowego oraz opiekę nad zabytkami w Polsce regulują:

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, która nakłada na państwo i obywateli obowiązek ochrony zabytków. Zostało to zawarte w:

– art. 5 Konstytucji RP, określającym dziedzictwo narodowe jako wartość strzeżoną przez państwo polskie;

– art. 6 ust. 1 Konstytucji RP mówiącym, iż: Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju;

– art. 85 Konstytucji RP stanowiącym, że: Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie.

2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (DzU nr 162, poz. 1568 z póź. zm.), będąca podstawowym aktem prawnym kompleksowo regulującym ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami. Ustawodawca rozdzielił obowiązki ochrony i opieki nad zabytkami na organy administracji publicznej, właścicieli lub posiadaczy zabytku (art.4). Działania organów administracji publicznej powinny mieć na celu: zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie, uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska, udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków, przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę, kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków, zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków.

Poza tym na organach administracji publicznej spoczywa obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków nieruchomych z terenu gminy

w formie kart adresowych (art.22), która stanowi podstawę do opracowania programu opieki nad zabytkami (art.21).

Ustawa również szczegółowo wymienia zabytki nieruchome, ruchome i archeologiczne podlegające ochronie bez względu na stań zachowania (art.6.1) oraz zaleca ochronę nazw geograficznych, historycznych czy też tradycyjnych nazw jednostek osadniczych lub placów, ulic, obiektów budowlanych (art.6.2). Określone jednocześnie zostały formy ochrony zabytków (art.7), którymi są:

- wpis do rejestru zabytków;
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego, tworzonego uchwałą rady gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, celem ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów i znajdujących się tam zabytków nieruchomych, charakterystycznych dla miejscowej tradycji osadniczej i budowlanej (art.16.1);
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Ustawodawca także zapisał, że problematykę ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na płaszczyźnie gminy uwzględnia się przy sporządzaniu strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Przy sporządzaniu wyżej wymienionych dokumentów uwzględnić należy krajowy program ochrony i opieki nad zabytkami, oraz określić działania w celu zapobiegania kradzieżom oraz ochrony zabytków w czasie realizacji inwestycji i przywracania im jak najlepszego stanu. Natomiast dodatkowo w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, podlegającym uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków należy uwzględnić ochronę zabytków wpisanych do rejestru wraz z otoczeniem, zabytków wpisanych do ewidencji zabytków, parków kulturowych oraz ustalenia programu opieki nad zabytkami. Ustala się również, w zależności

od potrzeb strefy ochrony konserwatorskiej dla ochrony znajdujących się w jej granicach zabytków (art. 18, 19, 20).

Ustawa określa, że organami ochrony zabytków są:

- minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego,
w którego imieniu zadania i kompetencje w tym zakresie wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
- wojewoda, w imieniu którego działa wojewódzki konserwator zabytków.

3. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (DzU z 2001 r. nr 142 poz. 1591 z późn. zm.), która w art. 7 ust. 1, pkt 9 stwierdza, iż zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

4. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (DzU nr 80, poz. 717, z późn. zm.)

5. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (tekst jednolity DzU z 2010 r. nr 243, poz. 1623 z późn. zm.)

6. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (tekst jednolity DzU z 2008 r. nr 25, poz. 150),

7. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (DzU z 2009 r. nr 151, poz. 1220 z późn. zm.)

8. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (tekst jednolity DzU z 2010 r. nr 102, poz. 651 z późn. zm.)

9. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (tekst jednolity DzU z 2001 nr 13, poz. 123),

10. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (tekst jednolity DzU z 2010 r. nr 234, poz. 1536 z późn. zm.)

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

4.1.1. Uwarunkowania wynikające z Krajowego Programu Opieki Nad Zabytkami

Celem, będącego w procesie tworzenia Krajowego Programu Opieki Nad Zabytkami jest wyznaczenie niezbędnych działań w celu ochrony i opieki nad zabytkami. W tym celu wytyczono siedem podstawowych zasad konserwatorskich, dotyczących zarówno pracowników urzędów konserwatorskich, profesjonalnych konserwatorów – restauratorów dzieł sztuki, urbanistów, budowlanych, archeologów, badaczy, właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych, w tym również duchownych – codziennych konserwatorów zabytkowych świątyń.

Zasadami tymi są:

1. Zasada *primum non nocere* (po pierwsze nie szkodzić);
2. Zasada maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych);
3. Zasada minimalnej niezbędnej ingerencji (powstrzymywania się od działań niekoniecznych);
4. Zasada, zgodnie z którą usuwać należy to (i tylko to), co na oryginał działa niszcząco;
5. Zasada czytelności i odróżnialności ingerencji;
6. Zasada odwracalności metod i materiałów;
7. Zasada wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

W programie wyznaczono również kierunki kompleksowych działań i podzielono je na kilka grup.

W zakresie uwarunkowań ochrony i opieki nad zabytkami działania powinny skupiać się między innymi na pełnej ocenie stanu krajowego zasobu

zabytków nieruchomych, ruchomych, dziedzictwa archeologicznego, pomników historii i obiektów wpisanych na listę światowego dziedzictwa łącznie z oceną kategorii i stopnia zagrożeń, a także na udoskonalaniu warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych ochrony dziedzictwa kulturowego z jednoczesnym podnoszeniem efektywności tych działań. Ochroną należy objąć przynajmniej najcenniejsze zabytki techniki.

W zakresie działań o charakterze systemowym przedstawiono cele ukierunkowane między innymi na zgodną z tendencjami europejskimi i światowymi, kompleksową ochronę dziedzictwa kulturowego obejmującego dobra natury i kultury, a także na wypracowanie warunków, metod i strategii skutecznej i szeroko zakrojonej ochrony dziedzictwa kulturowego.

W zakresie systemu finansowego postuluje się stworzenie stabilnego i przejrzystego systemu finansowania zasilanego środkami pochodzącymi nie tylko z budżetu, lecz także z odpisów podatkowych, podatków płaconych przez użytkowników obiektów zabytkowych, w tym z usług turystycznych, z kar za niszczenie i nieprawidłowe użytkowanie zabytków i z innych źródeł.

W zakresie dokumentowania, monitorowania i standaryzacji metod działania przewiduje się tworzenie systemów aktualizowanych baz danych o stanie zabytków w Polsce, monitorowanie wszelakich prac przy wszystkich grupach obiektów zabytkowych, gromadzenie informacji o stanie ich zachowania i wreszcie wypracowanie standardów zagospodarowania i estetyki zabytkowych przestrzeni publicznych.

W dziedzinie kształcenia i edukacji wyznaczono działania zmierzające do doskonalenia systemu kształcenia, weryfikacji nabytych uprawnień drogą pozaakademicką przez stworzenie systemu akredytacji i uznawalności wykształcenia. Działania powinny być również skierowane na poszanowanie przez społeczeństwo wartości dziedzictwa kulturowego, propagowanie potrzeby jego ochrony i zachowania, na upowszechnianie wiedzy wśród właścicieli zabytków o zasadach konserwatorskich oraz tworzeniu ku temu mechanizmów ekonomicznych.

W zakresie współpracy międzynarodowej działania powinny zostać oparte na pojęciu wspólnego, europejskiego dziedzictwa kulturowego, wzmocnieniu roli Polski w europejskich i światowych środowiskach działających

na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego oraz na ochronie polskiego dziedzictwa za granicą.

4.1.2. Uwarunkowania wynikające z Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013

Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020.

Są to dokumenty ustanawiające zadania dla mecenatu państwa w dziedzinie kultury z uwzględnieniem zmian cywilizacyjnych, integracji europejskiej i gospodarki rynkowej.

Jednym ze strategicznych obszarów kultury jest ochrona dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie ochrona i rewaloryzacja zabytków. Szczegółowo zostało to omówione w **Narodowym Programie Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Narodowego” na lata 2004-2013.**

W dokumencie tym zapisano, że dziedzictwo kulturowe stanowi z jednej strony przedmiot ochrony, a z drugiej staje się czynnikiem, potencjałem rozwoju, dlatego na ten problem należy patrzeć z perspektywy zmieniającego się świata, co z kolei powinno skutkować zmianą pasywnej filozofii ochrony zabytków na aktywną. Konieczność tej zmiany spowodowana jest przede wszystkim postępującym kryzysem kultury historycznej oraz konserwatywnym postrzeganiem zabytków w oderwaniu od otoczenia i realiów życia. Dlatego przemyślana i nowoczesna, a tym samym skuteczna ochrona dziedzictwa kulturowego, rozszerzona o niematerialne dobra kultury, akcentująca tożsamość narodową bez popadania w niebezpieczny nacjonalizm powinna opierać się na mądrym i rozsądnym zarządzaniu i być kompromisem między koniecznością zachowania zabytków a nieodzownymi zmianami cywilizacyjnymi, przy zachowaniu obiektywnego systemu klasyfikacji zabytków wykluczającym kryteria ideologiczne i polityczne. Wszystkie te działania, winny być powiązane z polityką przestrzenną, z edukacją, z budowaniem świadomości społecznej, z mecenatem państwa oraz z ustrojem państwa. Poza tym uznano, że niezbędne są działania zmierzające do utworzenia nowoczesnego modelu ochrony opartego nie tylko na zasadzie rozporządzeń,

ale również na podstawach prawno-finansowych, gwarantujących rzeczywistą ochronę zabytków. Wszystko to powinno odbywać się pod nadzorem odpowiednio przygotowanej merytorycznie, apolitycznej, godziwie wynagradzanej oraz skutecznej w działaniu służby konserwatorskiej. Uznano wreszcie, że turystyka, jako czynnik rozwoju ekonomicznego, może w znacznym stopniu przyczynić do rozwoju ośrodków jak i do ochrony dziedzictwa kulturowego, nie można jednak nie dostrzegać zagrożenia w dobie globalizacji dla autentyczności zasobów kultury i dlatego właśnie wartości i tradycje regionalne, stanowiące wartość samą w sobie zyskują na znaczeniu.

Celem strategicznym Narodowego Programu Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Narodowego” jest intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zabytków nieruchomych.

Celami częściowymi programu są:

a) Poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w sferze dokumentacji i ochrony zabytków:

b) Kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne:

c) Zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych;

d) Promocja polskiego dziedzictwa kulturowego w Polsce i za granicą, w szczególności za pomocą narzędzi społeczeństwa informacyjnego;

e) Rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego;

f) Tworzenie warunków dla rozwoju i ochrony dziedzictwa kultury ludowej;

g) Zabezpieczenie zabytków przed nielegalnym wywozem zagranicę.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

4.2.1. Uwarunkowania wynikające z Programu Opieki nad Zabytkami w województwie świętokrzyskim

Nowy program opieki nad zabytkami znajduje się w opracowaniu, poprzedni, obowiązujący w latach 2007-2011, w swoim założeniu miał na celu ochronę i zapewnienie aktywnej rewaloryzacji, jak również lepsze spożytkowanie zasobów dziedzictwa kulturowego znajdujących się na terenie województwa, oraz zmianę świadomości mieszkańców, a szczególnie ludzi w jakikolwiek sposób związanych z zabytkami.

W programie zostały wyznaczone cele strategiczne oraz metody realizacji tych celów.

Cel strategiczny I: Wieś i miasteczko (Układy urbanistyczne i ruralistyczne)

Realizację tego celu stanowić będzie zespół kompleksowych działań łączących procesy rewitalizacji zabytkowych układów (modernizacja infrastruktury, remonty i konserwacja obiektów) oraz wprowadzanie zmian funkcjonalnych wynikających ze zmieniających się potrzeb i pobudzających harmonijny rozwój jednostek osiedleńczych.

Cel strategiczny II: Krajobraz kulturowy w powiązaniu z układami urbanistycznymi.

Podjęmowane działania dotyczyć mają sytuacji gdzie widoczne jest powiązanie krajobrazu kulturowego z układami urbanistycznymi oraz mają być skoncentrowane na tworzeniu planów zagospodarowania przestrzennego, tworzeniu nowych parków kulturowych, na dekompozycji urbanistycznej, czyli odtwarzaniu w sylwetkach jednostek osiedleńczych dominat architektonicznych oraz osi widokowych, odsłanianiu widoku na obiekty zabytkowe, porządkowaniu przestrzeni z nadmiernie agresywnych reklam oraz iluminacji zabytków.

Cel strategiczny III: Dziedzictwo żywe (dokumentowanie, edukacja, popularyzacja)

Realizacja tego celu ma polegać między innymi na:

- rozpoznaniu walorów dziedzictwa kulturowego poprzez wprowadzanie programów badawczych i ekspedycyjnych;
- wzmocnieniu edukacji na wszystkich poziomach nauczania pod kątem dziedzictwa kulturowego oraz kształceniu kadr do zarządzania zasobami dziedzictwa;
- wzmocnieniu oddziaływania służb i instytucji zajmujących się ochroną zabytków;
- podnoszeniu rangi miejsc i ośrodków kultury z terenu województwa, upowszechnianie osiągnięć jednostek kultury poprzez współprace na terenie kraju i poza jego granicami;
- wspieraniu lokalnej działalności kulturowej;
- współpracy z lokalnymi mediami pod kątem edukowania społeczeństwa, co do problematyki ochrony zabytków oraz popularyzacji dziedzictwa kulturowego.

4.2.2. Założenia wynikające ze Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego do roku 2020

Wśród zagadnień omówionych w strategii znajduje się również dziedzictwo kulturowe, uznane jako jedna z dziedzin współpracy międzywojewódzkiej. Jako jeden z celów warunkujących została zapisana ochrona i racjonalne wykorzystanie zasobów przyrody oraz dóbr kultury. Dla właściwej realizacji tego założenia wyznaczono priorytety, w których szczegółowo omówiono kierunki podejmowanych działań.

W zakresie Tworzenia warunków rozwoju turystyki, sportu i rekreacji za konieczne uznano działania zmierzające do rozwoju infrastruktury turystycznej, podnoszenia jakości usług turystycznych i promocji turystyki, między innymi przez stworzenie zintegrowanego systemu informacji, oznakowanie i udostępnienie atrakcji turystycznych. Zwrócono jednocześnie uwagę na potrzebę wspierania procesów powstawania lokalnych i regionalnych produktów turystycznych.

W zakresie ochrony i udostępniania dziedzictwa kulturowego zwrócono uwagę między innymi na konieczność zachowania dziedzictwa kulturowego, aktywną ochronę zabytków i zwiększenie ich roli w rozwoju turystyki

i przedsiębiorczości. Za ważne działanie uznano jednocześnie rozbudowę infrastruktury kultury, oraz poprawę funkcjonowania bibliotek, tworzenie rozwiązań systemowych w celu upowszechniania kultury oraz poprawy dostępności mieszkańców do oferty kulturalnej i żywego w niej uczestniczenia. Zwrócono wreszcie uwagę na tworzenie miejsc pracy związanych z ochroną i udostępnianiem dziedzictwa kulturowego.

4.2.3. Gminny Program Opieki nad Zabytkami a Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego

Dokument podkreśla znaczenie dziedzictwa kulturowego, oraz zwraca uwagę na pielęgnowanie tożsamości regionalnej, która wzbogaca kulturę kraju i Europy oraz może wpłynąć na zahamowanie negatywnych aspektów globalizacji i unifikacji.

Uwypuklone zostało także promowanie dziedzictwa kulturowego przez turystykę oraz konieczność kompleksowego przebadania i rozpoznania całości dziedzictwa kulturowego województwa świętokrzyskiego, łącznie z badaniami archeologicznymi.

4.2.4. Założenia wynikające ze Strategii Rozwoju Turystyki w Województwie Świętokrzyskim na lata 2006–2014

W dokumencie omówiono walory turystyczne województwa świętokrzyskiego. Uznano, iż wszelkie obiekty zabytkowe, muzea, ciekawe miejsca, imprezy kulturalne organizowane w regionie znacznie wspomagają walory naturalne, ponieważ obszar staje się atrakcyjniejszy, kiedy turysta może skorzystać z tego co oferuje natura, jak również z walorów antropogenicznych wzbogacających teren. Analiza województwa pod kątem turystyki wykazała z jednej strony bogate i zróżnicowane walory naturalne i kulturowe regionu, a z drugiej nienależyte wykorzystanie potencjału małych miejscowości, wsi i miasteczek. Dlatego uznano, że należy podjąć działania, aby ten stan zmienić i stworzyć zintegrowaną ofertę turystyczną województwa świętokrzyskiego przy wykorzystaniu potencjału regionu.

Wśród najważniejszych atrakcji turystycznych województwa wymieniono zespół klasztorny pocysterski jako ważne ogniwo europejskiego szlaku kulturowego wytyczonego pod auspicjami Rady Europy, oraz Kościół pw. MB Różańcowej w Koprzywnicy.

4.2.5. Założenia wynikające ze Strategii Rozwoju Powiatu Sandomierskiego. Plan Rozwoju Lokalnego Powiatu Sandomierskiego na lata 2007 – 2013

W dokumencie zapisano, że misją strategii rozwoju powiatu sandomierskiego jest, stworzenie warunków dla stabilnego oraz dynamicznego rozwoju społeczno-gospodarczego powiatu i podniesienie jego konkurencyjności w regionie i kraju oraz poprawa jakości życia mieszkańców. Wśród celów operacyjnych zostało zapisane wykreowanie powiatu sandomierskiego jako regionu atrakcyjnego turystycznie.

4.2.6. Lokalna Strategia Rozwoju

Sandomierskie Stowarzyszenie Rozwoju Regionalnego. Lokalna Grupa Działania

Jednym z celów lokalnej strategii rozwoju jest rozwój turystyki oraz wzmocnienie dbałości o tradycję przez wykorzystanie zasobów przyrodniczo-krajobrazowych i dziedzictwa kulturowego regionu. Szczegółowe cele w tym zakresie dotyczą:

- promocji walorów turystycznych, historycznych, kulturowych i przyrodniczych;
- rozwoju usług turystycznych, sportu i rekreacji oraz poprawy stanu infrastruktury turystycznej;
- dbania o wielowiekowe tradycje i propagowanie aktywności lokalnej.

Dla osiągnięcia tych celów za niezbędne uznano rozwój infrastruktury turystycznej i rekreacyjno-sportowej, rozwój agroturystyki i promocję produktu turystycznego i wreszcie ochronę walorów historycznych, przestrzennych, kulturowych i promowanie lokalnych tradycji.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

5.1.1 Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta i Gminy Koprzywnica

Wśród elementów rozwoju i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Koprzywnica znalazła się również problematyka ochrony krajobrazu kulturowego. Uznano, że ochroną należy objąć wszystkie zasoby dziedzictwa kulturowego:

- obiekty wpisane do rejestru zabytków;
- obiekty o wartości zabytkowej z terenów wiejskich;
- stanowiska archeologiczne;
- układ urbanistyczny w Koprzywnicy;
- krajobraz kulturowy.

Wymieniono kilka jednostek architektonicznych, obejmujących swym zasięgiem gminę Koprzywnica, są to:

- JAKR nr 67 – Postronna i Zbigniewice;
- JAKR nr 90 i 166 – Dmosice;
- JAKR nr 92 – Sośniczany;
- JAKR nr 169 i 171 – Niedźwice;
- JAKR nr 170 – Gnieszowice;
- JAKR nr 256 – Krzcin;
- JAKR nr 255 – Koprzywnica.

Za najcenniejsze elementy krajobrazu kulturowego, objęte ochroną konserwatorską, uznano obszar Koprzywnicy z historycznym układem urbanistycznym i zespołem opactwa Cystersów oraz Niedźwice z tamtejszym

zespołem dworsko-pałacowym. Omówiono jednocześnie jak powinna wyglądać ochrona konserwatorska, tych terenów. Zwrócono szczególną uwagę na konieczność ochrony stanowisk archeologicznych i postulowano przeprowadzenie szczegółowych badań archeologicznych, zabezpieczenie odkrytych zabytków oraz pozostawienie najcenniejszych stanowisk jako obszarów o funkcjach dydaktyczno-poznawczych. Wreszcie uznano, że równie ważnym i atrakcyjnym elementem krajobrazu kulturowego są punkty i ciągi widokowe.

5.1.2. Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego miejscowości Koprzywnica

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego, uchwalony 28 października 2011 r., obejmuje teren o powierzchni 1790 ha. Została w nim wyznaczona strefa ścisłej ochrony konserwatorskiej dla ochrony zabytkowych obiektów architektury, układu urbanistycznego oraz panoramy miasta, wspomniana strefa obejmuje teren miasta lokacyjnego rozszerzony o najbliższe okalające ulice. W planie określone zostały jednocześnie szczegółowe zasady budowy, rozbudowy oraz remontów budynków współczesnych dla zachowania walorów architektonicznych, przestrzennych oraz istniejącej linii zabudowy pierzei przyrynkowych.

Ustanowiono także strefę ochrony krajobrazu i powiązań widokowych obejmującą tereny leżące na wschód od ścisłej strefy ochrony konserwatorskiej. Poza tym ochroną zostały objęte istniejące stanowiska archeologiczne oraz współczesne pomniki, tablice pamiątkowe, krzyże i przydrożne kapliczki.

5.1.3. Strategia Rozwoju Gminy Koprzywnica na lata 2007-2013

W dokumencie tym wśród celów operacyjnych mających za zadanie stworzyć warunki dla rozwoju przedsiębiorczości zwrócono uwagę na:

– rozwój turystyki, agroturystyki i turystyki aktywnej po przez poprawę stanu obiektów stanowiących atrakcję turystyczną, tworzenie pieszych i rowerowych szlaków turystycznych, wsparcie tworzenia gospodarstw

agroturystycznych i wreszcie przez opracowanie kompleksowej oferty turystycznej gminy;

– promocję gminy Koprzywnica przez opracowanie strategii promocji gminy i kontakty z zagranicznymi jednostkami samorządowymi na zasadach partnerskich.

5.1.4. Plan Rozwoju Lokalnego Miasta i Gminy Koprzywnica na lata 2007-2013

Wśród zadań mających na celu poprawę sytuacji na obszarze gminy Koprzywnica została zapisana również poprawa stanu środowiska społeczno-kulturalnego, a w niej między innymi konieczność remontu kościelnego zespołu klasztornego z zagospodarowaniem terenu.

5.1.5. Lokalny Plan Rewitalizacji miasta Koprzywnica 2007-2013

W dokumencie wyznaczono pięć stref przeznaczonych do rewitalizacji. Najwartościowsze elementy dziedzictwa kulturowego zlokalizowane są:

– w strefie I obejmującej Rynek oraz ulice: 11 Listopada (od ul. Krakowskiej do Rynku) ul. 3 Maja, ul. Stefana Kopra i plac Jana Pawła II. W tej strefie zaplanowano działania zmierzające do odnowienia terenu.

– w strefie II obejmującej teren zespołu opactwa Cystersów, oraz okoliczny teren z młynem i budynkiem dawnej szkoły. W tej strefie zaplanowane działania ukierunkowane zostały między innymi na remont zabytkowego zespołu, jego rozbudowę oraz na utworzenie terenu rekreacyjnego.

Poza tym w strefie IV, wyznaczonej wzdłuż ulicy Floriańskiej przewidziano wytyczenie szlaku pielgrzymkowego, łączącego zespół opactwa Cystersów i Sanktuarium Matki Boskiej Sulisławskiej w Sulisławicach.

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1. Zarys historii obszaru gminy

Pradzieje

Na terenie dzisiejszej gminy Koprzywnica znajdują się liczne stanowiska archeologiczne, będące świadectwem obecności człowieka na tym terenie. Najwcześniejsze pochodzą z paleolitu, czyli najstarszej epoki kamienia. Okres ten rozpoczyna się wraz z pojawieniem się przodków człowieka współczesnego. Na ziemiach polskich początki paleolitu są datowane na około 500-400 tys. lat temu¹, a koniec na ok. 10 tys. lat temu. W północnej Europie, a więc i na ziemiach polskich w okresie górnego paleolitu dochodzi do pogorszenia się warunków klimatycznych i nasuwania się na te tereny lądolodu, co skutkowało zanikiem osadnictwa. Ponowne zasiedlenie ziem polskich następuje po wycofaniu się lądolodu na teren obecnego Morza Bałtyckiego, a okres ten, między ok. 12 tys. a 10 tys. lat temu nazwany został paleolitem schyłkowym². Pojedyncze ślady obecności człowieka na terenie dzisiejszej gminy Koprzywnica odkryte zostały między innymi w miejscowościach Koprzywnica-Cegielnia oraz Gnieszowice³.

Okolo 10 tys. lat temu rozpoczyna się mezolit, to okres charakterystyczny dla umiarkowanej strefy Europy, w którym ocieplenie się klimatu, wzrost wilgotności, rozrastanie się lasów, a tym samym zanik megafauny plejstocenu wymusiły przystosowanie się ludności do nowych warunków klimatycznych. Na ziemiach polskich prawdopodobnie nie było kontynuacji osadniczej między

¹ W Afryce, uznawanej za kolebkę ludzkości, początki paleolitu przypadają na ok. 2,8 miliona lat temu, w południowej Europie na ok. 1,2 miliona lat temu; P. Kaczanowski, J. K. Kozłowski, *Najdawniejsze dzieje ziem polskich, [w:] Wielka Historia Polski*, t. 1, pod red. S. Grodziskiego, J. Wyrozumskiego, M. Zgórniaka, Kraków 2003, s. 46.

² Tamże, s. 46, 87.

³ Z uwagi na niską wartość, stanowisko nie znalazło się w gminnej ewidencji zabytków; Archiwum Delegatury WUOZ w Sandomierzu (dalej WUOZ Sandomierz), AZP 91-72/35; AZP 91-72/36.

paleolitem schyłkowym a mezolitem, dlatego można założyć, że myśliwi okresu paleolitu powędrowali za stadami reniferów na północny wschód, a na ich miejsce przybyła ludność zamieszkująca lasy zachodniej części Niżu Europejskiego. W okresie tym kontynuowana była gospodarka przyswajająca, opierająca się na polowaniu (zaczyna dominować zwierzyna drobniejsza, niż miało to miejsce w paleolicie), rybołówstwie i zbieractwie. Na ziemiach polskich kres mezolitu rozpoczął się ok. 5 400 lat p.n.e., jednak jeszcze do ok. 4000 – 3500 lat p.n.e. współlistnieją obok siebie grupy mezołityczne i neolityczne⁴. Na omawianym terenie odkryto ślady z tego okresu w Koprzywnicy⁵. Kolejny okres epoki kamienia to neolit trwający od ok. 5400 do 2200/2100 lat p.n.e. Okres późnego neolitu, z uwagi na pojawiające się wówczas pierwsze narzędzia wykonane z miedzi, jest niekiedy wyodrębniany jako eneolit.

Neolit to okres, w którym nastąpiła swoista rewolucja gospodarcza polegająca na zastąpieniu gospodarki zbieracko-łowieckiej produkcją żywności opartą na hodowli zwierząt i uprawie roślin. Pojawiają się także gładzone narzędzie krzemienne i ceramika⁶. Na terenie gminy znajduje się wiele stanowisk archeologicznych, gdzie odkryto ślady kilku kultur neolitycznych. Najwcześniejsze znaleziska pochodzą z kultury ceramiki wstęgowej rytej, której nazwa wzięła się od linearnych ornamentów rytych na naczyniach ceramicznych. Grupy tej kultury, od ok 5400-5300 lat p.n.e., docierały na ziemie polskie z Czech i Moraw, zasiedlając między innymi Wyżynę Sandomierską, przynosząc tu model gospodarki rolniczo-hodowlanej z basenu środkowego Dunaju. Kultura rozwijała się do ok 5000-4700 lat p.n.e.⁷ Osady kultury ceramiki wstęgowej rytej zlokalizowane zostały na terenie miejscowości: Koprzywnica i Sośniczany⁸.

Nieco młodsze znaleziska są charakterystyczne dla cyklu kultur lendzielsko-polgarskich, które uformowały się na skutek napływu ludności do

⁴ P. Kaczanowski, J. K Kozłowski, *Najdawniejsze dzieje...*, s. 46-47, 99-101.

⁵ Z uwagi na niską wartość, stanowisko nie znalazło się w gminnej ewidencji zabytków; WUOZ Sandomierz, AZP 91-72/27.

⁶ P. Kaczanowski, J. K Kozłowski, *Najdawniejsze dzieje...*, s. 47, 105.

⁷ Tamże s. 105, 110-116.

⁸ WUOZ Sandomierz, AZP, 91-72/179, 91-72/190, 91-72/196, 91-72/146, zob. także aneks 1.

Małopolski między innymi z terenu dzisiejszych Węgier od ok. 4600 lat p.n.e.⁹. Na terenie gminy odkryto z tego okresu osadę między innymi w Koprzywnicy i Sośniczanach¹⁰.

Także ludność kultury pucharów lejkowatych (4100/3900-3200/3000 lat p.n.e.) przebywała na tym terenie. Jest to okres transformacji, która doprowadziła do zakończenia procesu neolityzacji na ziemiach polskich. Niewątpliwie, bardzo przyczyniło się do tego zastosowanie nowej techniki w rolnictwie, a mianowicie sprzężaju, gdzie radło było ciągnięte przez zwierzęta¹¹. Ludność tej kultury zamieszkiwała na terenie dzisiejszych miejscowości: Koprzywnica, Sośniczany¹², znaleziska z terenu tej ostatniej miejscowości dowodzą, że zamieszkiwała tu ludność kultury amfor kulistych¹³.

Na ok. 2200/2100 lat p.n.e., datuje się na ziemiach polskich początek epoki brązu, choć w tym okresie krzemień był w dalszym ciągu w użyciu, koniec zaś nastąpił około 800 p.n.e.. Epokę dzielimy na okresy: I – wczesny, II – starszy, III – środkowy, IV – młodszy, V – późny¹⁴.

Na terenie gminy z tego okresu odkryto osady z grupy ceramiki sznurowej, stanowisko takie znajduje się między innymi w Beszycach Górnych, w Błoniu, Koprzywnicy, Zbigniewicach¹⁵. Poza tym, na omawianym terenie, część odkrytych osad została przypisana kulturze mierzanowickiej, która nazwę swą wzięła od cmentarzyska odkrytego w miejscowości Mierzanowice koło Opatowa¹⁶. Znajdują się one np. w Beszycach Górnych, i w Sośniczanach¹⁷. Zamieszkiwała te tereny również ludność kultury trzcinieckiej, rozwijającej się do ok. 1300 lat p.n.e. i charakteryzującej się między innymi występowaniem trwałych osad na lessowych płaskowyżach

⁹ P. Kaczanowski, J. K. Kozłowski, *Najdawniejsze dzieje...*, s. 117.

¹⁰ WUOZ Sandomierz, AZP 91-72/41, 91-72/134, 91-72/146 71-72/161 91-72/190, 91-72/199 zob. także aneks 1.

¹¹ P. Kaczanowski, J. K. Kozłowski, *Najdawniejsze dzieje...*, s. 123-131.

¹² WUOZ Sandomierz, AZP 91-72/156, 91-72/196, zob. także aneks 1.

¹³ Tamże, AZP 91-72/192, zob. także aneks 1.

¹⁴ P. Kaczanowski, J. K. Kozłowski, *Najdawniejsze dzieje...*, s. 47.

¹⁵ WUOZ Sandomierz, AZP 91-71/154, 91-71/153, 91-72/235, 92-71/19 91-71/45, zob. także aneks 1.

¹⁶ P. Kaczanowski, J. K. Kozłowski, *Najdawniejsze dzieje...*, s. 148.

¹⁷ WUOZ Sandomierz, AZP 91/72/237, 91-72/179, 91-72/191, zob. także aneks 1.

małopolski, czego dowodem są odkryte osady w Koprzywnicy czy Krzcinie, oraz charakterystyczny dla tej kultury grób ciałopalny w Błoniu¹⁸.

Początek kolejnej epoki w dziejach – epoki żelaza na ziemiach polskich przypada na ok. połowę VIII w. p.n.e., pomimo tego, iż upowszechniała się produkcja żelaza, początkowo ciągle jeszcze wielkie znaczenie miały wyroby z brązu. Epokę dzielimy na okres halszacki (2 poł. VIII w-ok. 400 r. p.n.e.), okres przedrzymski, albo lateński (ok. 400 r. p.n.e-pocz. I w. n.e.), okres wpływów rzymskich (I w. n.e.-ok. 375 r.), i okres wędrowek ludów (k. IV w.-VI/VII). Wszystkie podziały na epoki czy okresy są oczywiście umowne, o czym najlepiej świadczy kultura łużycka rozwijająca się w epoce brązu i w epoce żelaza¹⁹. Ludność tej kultury zamieszkiwała tereny między innymi dzisiejszych miejscowości: Błonie, Koprzywnica, Krzcin, Niedźwice²⁰. Zamieszkiwała tu także ludność kultury pomorskiej, czego dowodzi cmentarzysko w Błoniu. Inne cmentarzysko odnalezione w tej miejscowości oraz osada w Koprzywnicy²¹ świadczą, iż na tym terenie obecna była również ludność kultury przeworskiej rozwijającej się między VI a II w. p.n.e.²² Ta dość wysoko rozwinięta kultura, dominująca w okresie od III/II w. p.n.e. do V w. n.e.²³, rozprzestrzeniła na terenie Gór Świętokrzyskich produkcję metalurgiczną, a ponieważ jej skala była zdecydowanie większa niż odkryte tam ślady osadnictwa, należy założyć, że zapleczem osadniczym dla tamtejszej produkcji hutniczej była Wyżyna Sandomierska²⁴, również teren dzisiejszej gminy Koprzywnica.

Urodzajne gleby, rozwinięta sieć rzeczna, bliskość Wisły powodowały, że Wyżyna Sandomierska była bardzo atrakcyjnym terenem osadniczym, co

¹⁸ P. Kaczanowski, J. K. Kozłowski, *Najdawniejsze dzieje...*, s. 158-159; WUOZ Sandomierz, AZP 92-72/11, 92-72/26; 91-72/8 (dwa ostatnie stanowiska nie znalazły się w gminnej ewidencji zabytków).

¹⁹ P. Kaczanowski, J. K. Kozłowski, *Najdawniejsze dzieje...*, s. 47, 52, 162- 168, 180-189.

²⁰ WUOZ Sandomierz, AZP 91-72/8, 91-72/235, 91-72/236, 91-72/32, 91-72/33, 91-72/41, 92-72/21, 91-71/5 zob. także aneks 1.

²¹ Tamże, AZP, 91-72/8, 91-72/19, zob. także aneks 1.

²² P. Kaczanowski, J. K. Kozłowski, *Najdawniejsze dzieje...*, s. 172.

²³ Tamże.

²⁴ S. Orzechowski, *Zaplecze osadnicze i podstawy surowcowe starożytnego hutnictwa świętokrzyskiego*, Kielce, 2007, s. 51-72.

potwierdzają liczne stanowiska archeologiczne. Około VI w. Pojawiają się Słowianie, jednak okres plemienny na ziemiach polskich z uwagi na brak źródeł jest trudny do rozpoznania. Różne hipotezy pojawiały się także na temat przynależności plemienną ludności zamieszkującej okolice Sandomierza, jedni widzieli tu Lędzian, inni Wiślan. Kolejna hipoteza mówi o zupełnie odrębnym plemieniu osiadłym na tym terenie, nazwanym hipotetycznie Sandomierzanami.

Gmina Koprzywnica w okresie historycznym na tle podziałów administracyjnych

Okolice Sandomierza w X w. zostają opanowane przez wielkopolskich Polan. Ustalenie, kiedy dokładnie do tego doszło, również jest dosyć trudne. Ruski kronikarz Nestor, w *Powieści minionych lat*, zapisał informację, że w roku 981 „Poszedł Włodzimierz ku Lachom i zajął grody ich, Przemyśl, Czerwień i inne grody, które są i do dziś dnia pod Rusią”²⁵. Należy z tego wnioskujeć, że ziemie Sandomierszczyzny musiały być zajęte przez Polan odpowiednio wcześniej, mogło to mieć miejsce w latach siedemdziesiątych X w. Wydaje się, że podbicie ziemi sandomierskiej nie nastęczało większych trudności z uwagi na fakt, iż plemię Sandomierzan, zamieszkujące ten teren, było „wciśnięte” między dwa znaczące związki plemienne: Wiślan i Lędzian. Zważywszy, że powstanie piastowskiego grodu w Sandomierzu spowodowało upadek wcześniejszego osadnictwa, można założyć, że podbój opierał się na zniszczeniu ośrodków plemiennych²⁶.

Cechą charakterystyczną wczesnośredniowiecznych miast było to, że powstawały na terenach żyznych, dających bezpieczeństwo aprowizacyjne. Podobnie było w wypadku Sandomierza, gdzie urodzajna okolica, stała się zapleczem żywnościowym i rzemieślniczym. Również na terenie obecnej gminy Koprzywnica odkryto wczesnośredniowieczne osady między innymi w miejscowościach: Sońniczany, Koprzywnica, Gnieszowice, Błonie²⁷.

Ziemie te od początków państwa polskiego nabrały dużego znaczenia politycznego. Po 1146 r. książę Bolesław Kędzierzawy prawdopodobnie dokonał pewnych korekt w dzielnicy senioralnej, między innymi przekazując

²⁵ G. Labuda, *Mieszko I*, Wrocław, Warszawa, Kraków, 2002, s. 51.

²⁶ S. Szczur, *Historia Polski. Średniowiecze*, Kraków 2002, s. 35.

²⁷ WUOZ Sandomierz

Sandomierz we władanie swojego bratu Henrykowi Sandomierskiemu²⁸. Dzielnicowe księstwo sandomierskie rozrost swego terytorium zawdzięcza najmłodszemu synowi Bolesława III Krzywoustego, księciu Kazimierzowi Sprawiedliwemu²⁹. Księstwo weszło w skład zjednoczonego przez Władysława Łokietka państwa polskiego i zostało przemianowane na ziemię sandomierską, która wówczas składała się z dwunastu kasztelani³⁰. W wyniku reform administracyjnych przeprowadzonych przez Kazimierza Wielkiego w XV w. powstała nowa jednostka administracyjna, województwo sandomierskie. W chwili powstania województwo sandomierskie było podzielone na dziewięć powiatów sądowych, później liczbę tę zmniejszono do siedmiu. Koprzywnica należała do powiatu sandomierskiego.

Teraz następuje dalszy wzrost znaczenia województwa sandomierskiego, które było nie tylko jednym z największych powierzchniowo, lecz również posiadało ogromne zaplecze gospodarcze z uwagi na Okręg Staropolski nad Kamienną i wysoko rozwinięte rolnictwo, poza tym szlachta sandomierska wiodła prym na forum politycznym. Dodatkowym atutem były ważne szlaki komunikacyjne, przecinające województwo, których znaczenie zmalało dopiero wskutek rozbiorów. Jednym z najważniejszych był, wykorzystywany od wieków szlak o międzynarodowym znaczeniu biegnący wzdłuż Wisły³¹, ze Śląska i Krakowa między innymi przez Koprzywnicę i dalej przez Sandomierz na Ruś.

Rozwijała się również administracja kościelna, na omawianym terenie istniała jedynie parafia w Koprzywnicy, powstała zapewne w XII w. Obejmowała ona swym zasięgiem następujące osady: Beszyce, Błonie, Ciszycza, Gnieszowice, Kępie (w latach 1765-82), Koprzywnica, Krzcin, Trzykosa, Łukowiec, Niedźwice, Postronna, Skrzypaczowice, Sońniczany, Zarzeczce, Zbigniewice, Świężyce. Parafia leżała w granicach diecezji krakowskiej,

²⁸ S. Szczur, *Historia...*, s. 133.

²⁹ J. Michta, *Powiatowa heraldyka samorządowa województwa świętokrzyskiego i jej symbolika*, Kielce 2004, s. 76.

³⁰ J. Z. Pająk, *Dzieje podziałów administracyjnych a granice regionu świętokrzyskiego*, [w:] *Region świętokrzyski. Mit czy rzeczywistość?*, pod red. J. Wijaczki, Kielce 2001, s. 52-53.

³¹ W. Kowalski, *Uposażenie parafii archidiaconatu sandomierskiego w XV-XVIII wieku*, Kielce 1988, s.17.

archidiaconatu sandomierskiego i dekanatu koprzywnickiego utworzonego, podobnie jak pozostałe, dość późno, prawdopodobnie na przełomie XVI/XVII w. i zajmującego powierzchnię 560 km.² W skład dekanatu koprzywnickiego wchodziły następujące parafie: Chobrzany, Kleczanów, Koprzywnica, Łoniów, Malice, Niekrasów, Obrazów, Osiek, Samborzec, Sandomierz (dwie parafie), Skotniki, Sulisławice³².

Wraz z rozwojem województwa sandomierskiego, rozwija się również Koprzywnica. Niebagatelne znaczenie miało osiedlenie się w Koprzywnicy, dawnej Pokrzywnicy, cystersów i erygowanie w roku 1185 opactwa, ufundowanego przez księcia Kazimierza Sprawiedliwego i komesa Mikołaja ze Skotnik Bogorię. Pierwsi mnisi przybyli z Morimundu, będącego jedną z czterech filii macierzystego opactwa w Citeaux³³. Opactwo zyskało dominującą rolę na omawianym terenie i przyczyniło się do rozwoju gospodarczego poprzez wprowadzanie między innymi nawożenia gruntów, melioracji, trójpolówki, nowych upraw. W XIII w. nastąpił regres spowodowany kilkukrotnym spustoszeniem tych terenów w czasie najazdów tatarskich na ziemie polskie. W 1268 r. Koprzywnica otrzymała prawa miejskie na prawie magdeburskim i dalej rozwijała się wraz z pozostałymi żyznymi terenami powiatu sandomierskiego, leżącymi po lewej stronie Wisły.

Tutejsze ówczesne osadnictwo było mocno rozwinięte, a na wyodrębnianie się osad miały wpływ czynniki topograficzne, administracyjne, sądowe, własnościowe. Już w XVI wieku granice osad były dokładnie wytyczone i rzadko podlegały zmianom, dodatkowo stabilność tę wzmacniały, przeważnie trwale na tym terenie, stosunki własnościowe³⁴. W drugiej połowie XVI wieku, na terenie dzisiejszej gminy Koprzywnica istniała jedynie własność duchowna i szlachecka, jedna miejscowość – Gnieszowice – w połowie była własnością duchowną, w połowie szlachecką. Jedynym większym kompleksem własności były dobra opactwa Cystersów z Koprzywnicy³⁵. Stosunki

³² Tamże, s. 18-19, 328-335; *Atlas historyczny Polski*, pod red. S. Trawkowskiego.

Województwo sandomierskie w drugiej połowie XVI wieku, pod red. W. Pałuckiego, cz. 1, Warszawa 1993, m. 3.

³³ S. Szczur, *Historia...*, s. 184-185; WUOZ Sandomierz, karta ewidencyjna obiektu.

³⁴ *Atlas historyczny...*, cz. 2, s. 59.

³⁵ Tamże cz. 1, mapa 1

własnościowe na tym terenie przedstawia tabela 1. Rozwijała się uprawa roślin (żyto, parzenia, jęczmień, owies), hodowla (bydło, owce, nierogacizna, drób)³⁶. To wszystko decydowało o zamożności tutejszej szlachty i opactwa. Ówczesna gospodarka folwarczna oparta była na pańszczyźnie.

Omawiany teren zapisał się w historii Polski z jeszcze jednego powodu, mianowicie w sierpniu 1606 r. w okolicach Koprzywnicy rozpoczął się zjazd szlachty, na którym zawieszono rokosz, nazwany rokoszem Zebrzydowskiego od nazwiska jego przywódcy Mikołaja Zebrzydowskiego, skierowany przeciwko polityce króla Zygmunta III Wazy³⁷.

Tabela 1. Własność osad w II poł. XVI w. na terenie dzisiejszej gminy Koprzywnica

Lp	Własność szlachecka	Własność duchowna	Własność szlachecka i duchowna
1	Błonie	Beszyce	Gnieszowice
2	Dmosice	Ciszycza	
3	Łukowiec	Koprzywnica (Pokrzywnica)	
4	Niedźwice (Niedrvice)	Krzcin	
5	Radowąż (Radobądz)	Sońciczny	
6	Trzykosa (Krzykosa)	Świężyce (Świnżyca)	
7	Zbigniewice	Zarzecze	

Źródło: Atlas..., cz I, mapa 1.

Od połowy XVII wieku, czyli okresu potopu szwedzkiego rozpoczął się systematyczny upadek miasta. W wyniku trzeciego rozbioru Polski, z roku 1795, teren dzisiejszej gminy Koprzywnica wraz z całym lewobrzeżnym terytorium województwa sandomierskiego znalazł się pod panowaniem austriackim i wszedł w skład Galicji Zachodniej, podzielonej na sześć cyrkułów. Koprzywnica znalazła się w cyrkułe sandomierskim, połączonym w 1803 r. z radomskim w jeden, radomski Rok 1809 przyniósł zasadniczą zmianę

³⁶ W. Kowalski, Uposażenie parafii..., s. 28-33, 144-145, 156, 159-160, 161-162.

³⁷ H. Wisner, Zygmunt III Waza, Wrocław, Warszawa, Kraków 1991, s. 90-92.

podziałów administracyjnych. Na mocy traktatu z Schoenbrunn, tereny Galicji Zachodniej przyłączono do Księstwa Warszawskiego i podzielono je na dwa departamenty: krakowski i radomski, te natomiast podzielono na powiaty. Teren dzisiejszej gminy Koprzywnica znalazł się w powiecie sandomierskim i departamencie radomskim³⁸. Kolejnego podziału ziem polskich dokonał kongres wiedeński obradujący od 1814 r. W miejsce zlikwidowanego Księstwa Warszawskiego zostało powołane autonomiczne Królestwo Polskie, w okrojonych granicach, połączone unią realną z Rosją. Stało się to w roku 1815. Na mocy postanowienia namiestnika z 16 stycznia 1816 r. został wprowadzony nowy podział administracyjny. Departament radomski, zostały zastąpiony przez województwo sandomierskie z siedzibą w Radomiu, podzielone na obwody³⁹. Po klęsce powstania listopadowego Królestwo zostało włączone do Cesarstwa Rosyjskiego. W 1837 roku wprowadzono zmianę nazewnictwa przez zastąpienie województw guberniami. Z kolei w roku 1845 z połączenia guberni sandomierskiej i kieleckiej utworzono jedną gubernię radomską, ponownie podzieloną w 1866 r., tym razem na kielecką i radomską⁴⁰. Jednym z siedmiu powiatów guberni radomskiej był powiat sandomierski, w skład którego wchodziła Koprzywnica.

W latach I wojny światowej w Królestwie Polskim zaszły zasadnicze zmiany, zostało ono zajęte przez armie państw centralnych i podzielone na okupację niemiecką i austriacką. Na terenie okupacji austriackiej, w której znalazł się omawiany teren najważniejszym organem było Generalne Gubernatorstwo z siedzibą początkowo w Kielcach, a ostatecznie w Lublinie, podzielone na obwody, przemianowane w kwietniu 1917 r. na powiaty⁴¹. Gmina Koprzywnica wchodziła w skład obwodu i powiatu sandomierskiego.

W XIX w. zaszły również zmiany w organizacji terytorialnej kościoła. Parafia w Koprzywnicy w granicach diecezji kieleckiej, utworzonej decyzją papieża Piusa VII. W roku 1818, tenże sam papież bullą „Ex imposita nobis” utworzył diecezję sandomierską, w której znalazł się omawiany teren. Sama

³⁸ J. Z. Pająk, *Dzieje podziałów administracyjnych...*, s. 57.

³⁹ Tamże.

⁴⁰ Tamże, s. 58-59.

⁴¹ Tamże s. 62; *Historia państwa i prawa Polski* pod red. J. Bardacha, t. 4, Od uwłaszczenia do odrodzenia państwa, Warszawa 1982, s. 638-639.

parafia w Koprzywnicy również zmieniła siedzibę, miało to miejsce w 1821 r., kiedy to przeniesiono ją z dawnego kościoła pw. Wszystkich Świętych do opuszczonego kościoła Cystersów⁴².

Wiek XIX zaznaczył się kilkoma ważnymi wydarzeniami, przede wszystkim w roku 1819 nastąpiła kasata zakonu, a w roku 1866 Koprzywnica utraciła prawa miejskie. Kilka lat wcześniej w czasie powstania styczniowego z 1863 r. przez teren ten przechodziły różne oddziały powstańcze, a w marcu 1864 r., kiedy powstanie już dogorywało, resztki rozbitego w bitwie pod Opatowem korpusu gen Józefa Hauke Bosaka, podczas próby przedostania się przez Wisłę do austriackiej Galicji, stoczyły pod Sperandą (w okolicach wsi Ciszycza, Łukowiec) potyczkę z patrolem kawalerii rosyjskiej⁴³.

Pół wieku później w okresie I wojny światowej, na terenie gminy Koprzywnica doszło, w latach 1914-1918, do ciężkich walk między armiami austro-węgierską a rosyjską, które spowodowały wielkie zniszczenia. Ponieważ w obu tych armiach służyli Polacy, zmobilizowani przed wybuchem wojny, dochodziło do bratobójczych walk. Także w tym okresie znacznie pogorszyła się sytuacja mieszkańców nękanych tragiczną sytuacją gospodarczą, ekonomiczną, oraz okresowymi epidemiami chorób zakaźnych. Warto w tym miejscu wspomnieć, że poza wszelakimi niedostatkami w tym okresie dokonało się wiele pozytywnego, przede wszystkim ogromną przemianę przeszło społeczeństwo polskie, w którym zaczęła kształtować się świadomość narodowa wszystkich grup społecznych, odbudowywał się również samorząd i polskie szkolnictwo. Koprzywnica również znalazła się na legionowym szlaku, tu bowiem miał miejsce epizod w którym uczestniczyli kawalerzyści Władysława Beliny Prażmowskiego.

Po odzyskaniu niepodległości gmina Koprzywnica pozostała w powiecie sandomierskim, który wszedł w skład województwa kieleckiego⁴⁴. Do lat II wojny światowej Koprzywnica była miejscowością wielokulturową z dużą liczbą ludności żydowskiej, dobrze zorganizowanej, posiadającej synagogę, kirkut i zajmującej się miejscowym handlem, produkcją i usługami, ludność żydowska

⁴² www.sandomierz.opoka.org.pl; WUOZ Sandomierz, karty ewidencyjne obiektu.

⁴³ Tekst w oprac. Jerzego Kowalczyka, <http://powstanie1863.zsi.kielce.pl>

⁴⁴ J. Z. Pająk, *Dzieje podziałów administracyjnych...*, s. 62-67.

mieszkała również w innych miejscowościach. Ten obraz diametralnie zmieniło hitlerowskie ludobujstwo..

Po przegranej kampanii wrześniowej, Polska znalazła się pod okupacją hitlerowską, wówczas cały omawiany teren został włączony do Generalnego Gubernatorstwa utworzonego 12 października 1939 r., a w miejsce województwa kieleckiego utworzono dystrykt radomski⁴⁵. W tym okresie na terenie gminy działały różne grupy partyzanckie, między innymi organizacja bojowa „Jędrusie”. Warto odnotować jedno zdarzenie upamiętnione krzyżem. Mianowicie w 1939 r. zostali rozstrzelani dwaj przewoźnicy, Stefan Józefczak i Józef Masternak. Teren powiatu sandomierskiego został wyzwolony w sierpniu 1944 r.

Po II wojnie światowej gmina Koprzywnica pozostała w powiecie sandomierskim i ponownie znalazła się w województwie kieleckim. Wprowadzona w marcu 1950 r. ustawa o jednolitych organach władzy wprowadziła radziecki system administracji, natomiast w roku 1950 w miejsce gmin wprowadzono mniejsze jednostki administracyjne, gromady. Dopiero w roku 1972 przywrócono gminę jako najniższą jednostkę administracji, a w roku 1975 zlikwidowane zostały powiaty i wytyczone zostały nowe granice 49 województw⁴⁶. Gmina Koprzywnica weszła w skład województwa tarnobrzesckiego. 1 stycznia 1999 r. weszła w życie kolejna reforma administracyjna, kraj podzielono na 16 województw, a województwa na powiaty. Gmina Koprzywnica znajduje się w powiecie sandomierskim. Z dniem 1 stycznia 2001 r. Koprzywnica odzyskała prawa miejskie, po uprzednim rozszerzeniu granic o przyległe wsie Cegielnia i Zarzecze.

Krótkie informacje z historii miejscowości gminy Koprzywnica⁴⁷

Beszyce Dolne i Górne

Pierwsze wzmianki o wsiach spotykamy już u Długosza. W 1826 roku, liczyły 12 domów zamieszkałych przez 73 osoby i stanowiły własność rządową.

⁴⁵ J. Bardach, B. Leśnodorski, M. Pietrzak, *Historia państwa i prawa polskiego*, Warszawa 1976, s. 605-607.

⁴⁶ J. Z. Pająk, *Dzieje podziałów administracyjnych...*, s. 68.

⁴⁷ Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, passim.

Błonie

W XIX w. istniały wieś i folwark, na terenie wsi znajdował się młyn wodny i cegielnia. W 1827 roku, było 31 domów, miejscowość liczyła 236 mieszkańców.

Dmosice

W XIX w. we wsi mieściła się kopalnia kamienia budowlanego, piaskowca. W 1827 roku, znajdowało się tu 14 domów, które zamieszkiwało 66 osób.

Gnieszowice

Gnieszowice to wieś, w której właścicielem w XV w. był Paweł Skotnicki. W wieku XIX a dokładniej w 1827 roku, znajdowało się we wsi 41 domów, było 252 mieszkańców.

Kępa Nagnajewska

W 1827 roku, miała 7 domów i 52 mieszkańców, obok niej występuje również Kępa Krzcińska należąca do dóbr Ciszycy i Krzcin.

Krzcin

Krzcin był wsią poduchowną, został nadany przez Mikołaja z Bogorii za panowania Władysława Jagiełły klasztorowi w Koprzywnicy. W XIX w., a dokładnie w 1827 roku, wieś liczyła 388 mieszkańców i posiadała 54 domy.

Łukowiec

W roku 1368 drogą zamiany wieś przechodzi na własność klasztoru w Koprzywnicy, w czasach Długosza miejscowość znajduje się w rękach klasztoru jędrzejowskiego, któremu płaciła dziesięcinę. W roku 1578 Łukowiec wraz z sąsiednią miejscowością, Błonie, były własnością Andrzeja Niedrzwieckiego.

Postronna

W XV w., jak podaje Długosz, wieś znajdowała się w parafii Koprzywnica i była własnością Jakuba Mościckiego herbu Ostoja, zaś z łąnów kmiecych jakie

posiadała płaciła dziesięcinę biskupowi krakowskiemu, folwark rycerski zaś płacił dziesięcinę w wysokości dwóch grzywien probostwu koprzywnickiemu. Według rejestrow poborowych z roku 1508 część Postronnej wraz z częścią Dmosic należała do Mikołaja Dmosickiego. W roku 1578 część wsi była własnością Stanisława Niedrzwieckiego i obejmowała 7 osad, półtora łanu i jedną zagrodę, druga zaś część stanowiła własność Stanisława, Andrzeja i Jana Postronieńskich, miała trzy osady, jeden łan i dwie zagrody.

Radoważ

Długosz używał nazwy Radobansz. Dokument z 1166 roku, wspomina o lesie i zapewne osadzie leśnej na tym obszarze, oraz o wymianie dóbr pomiędzy kapitułą krakowską, a dobrami w rękach księżnej Marii, żony Bolesława Kędzierzawego. W XV w. miejscowość znajdowała się w parafii Miechocin i była własnością Domarata Kobyłańskiego herbu Grzymała i Jakuba Domarata Grzymały. Wieś w tym czasie posiadała łany kmiece, karczmę i folwark, który zmuszony był do płacenia dziesięciny plebanowi w Miechocinie.

Sońniczany

Wieś wymieniona jest w dokumentach dotyczących opactwa w Koprzywnicy, który był posiadaczem tamtejszych dóbr. Jeden z najstarszych zapisów pochodzi z 1227 roku. W XV w. płaciła mu z 15,5 łanu kmiecego rocznie jednego fertona, dawano 30 jaj, ser i dwa koguty z łanu. W tym czasie na terenie wsi znajdował się folwark, młyn i karczma. W 1578 roku, było w wiosce 15 osad, w 1827 roku, 38 domów i 232 mieszkańców.

Trzykosy

Dawniej funkcjonowała nazwa Krzykosy. W 1578 roku, na terenie wsi znajdował się młyn wraz z osadą młyńską i folwark. W XV w. miejscowość znajdowała się w parafii Koprzywnica i była własnością Kępki herbu Bogoria oraz płaciła 6 grzywien ze swych łanów kmiecych biskupowi krakowskiemu, natomiast folwark płacił dziesięcinę proboszczowi Skotnickiemu.

Zbigniewice

Zbigniewice pojawiają się w źródłach głównie pod kątem obciążeń podatkowych. W XV wieku miejscowość posiadali Ossolińscy i Olbierzowscy. Wieś w tym czasie ze swych łąnów kmiecych płaciła dziesięcinę biskupowi krakowskiemu w wysokości 3 grzywien, zaś folwark płacił dziesięcinę w parafii Koprzywnica w wysokości 2 grzywien. W 1872 roku we wsi było 28 domów, w których mieszkało 122 mieszkańców, zaś w 1874 roku miejscowy folwark posiadał 700 mórg, w tym 555 mórg gruntów ornych i ogrodów, 63 morgi łąk, 31 mórg pastwisk oraz 51 mórg nieużytków, a sama zabudowa składała się z 3 obiektów murowanych i 15 drewnianych.

5.2.2. Materialne elementy krajobrazu kulturowego

Ogólna charakterystyka

Obszar gminy Koprzywnica jest niezwykle urozmaicony pod względem ukształtowania terenu, bowiem można go podzielić na dwa obszary, północny i południowy. Pierwszy z wymienionych leży na północ od Koprzywnicy. To obszar wyżynny, który wchodzi w skład szerszej jednostki zwanej wyżyną sandomierską, jest to teren urozmaicony, z licznymi dolinami i wąwozami jest ponadto pokryty grubą, dochodzącą do 10 metrów warstwą lessów. Omawiana wyżynna część północna gminy rozciąga się począwszy od granicy z gminą Klimontów po urwiste zbocza w okolicach Koprzywnicy. Widoczną granicę tego terenu wyznacza trasa drogi krajowej Kraków - Sandomierz, która biegnie równoległe do krawędzi wyżyny. Sieć cieków wodnych jest tu dość uboga, a jedyną większą rzeką tego terenu jest Koprzywianka. Omawiany teren jest dość urodzajny i posiada dobry klimat sprzyjający rozwojowi rolnictwa. Zaowocowało to powstaniem tu gęstej sieci osadniczej. Jednym z dominujących elementów krajobrazu są sady, poprzecinane sporadycznie gruntami ornymi. Naturalna szata roślinna tego terenu z racji intensywnego rolnictwa jest obecnie raczej uboga. Ogranicza się do zboczy jarów i wąwozów, nie nadających się do uprawy. Druga a część gminy leży na terenach niziny nadwiślańskiej. Teren ten charakteryzuje się krajobrazem płaskim i rozciąga się od krawędzi wyżyny sandomierskiej po koryto Wisły podobnie jak omawiany wcześniej

charakteryzuje się intensywnym osadnictwem i dość ubogą naturalną szatą roślinną, w tym przypadku ograniczoną do terenów nadwiślańskich, z wyjątkiem terenów po wyrobiskach siarkowych w okolicy Krzycina, które ulegają naturalnym procesom rekultywacji. W ogólnym krajobrazie dominują tereny rolnicze, podobnie jak na północy są to grunty orne i sady, bazujące na dobrych glebach. Obydwa omawiane obszary to prastare tereny osadnicze, gdzie gospodarka rolna rozpoczęła się w okresie neolitu. Wówczas to zaczął się długi trwający do dziś proces przekształcenia krajobrazu naturalnego. Obecny krajobraz gminy jest typowo rolniczy. Osobne miejsce w tym krajobrazie zajmuje samo miasto Koprzywnica, gdyż znajduje się na styku tych dwóch obszarów, łącząc w sobie elementy obydwu. Część miasta położona jest na wzniesieniu, a część na terenach nizinnych okalających wzgórze. Miasto znajduje się niemal w centrum obszaru gminy, co wzmacnia wrażenie jego krajobrazowej centrowości i łączenia obydwu obszarów wyżynnego i nizinnego.

Zabudowa sakralna

Rozpoczynając analizę krajobrazu kulturowego omawianego terenu, nie sposób nie rozpocząć od zabudowy sakralnej, bowiem to ona jest wizytówką i pierwszym spośród rozpoznawalnych elementów architektury. Wśród obiektów sakralnych, dwa zasługują na miano unikatowych. Mowa o kościołach: Św. Floriana, oraz Matki Bożej Różańcowej. Oba te obiekty znajdują się na terenie Koprzywnicy i stanowią integralny i podstawowy element miasta. Omawiane świątynie leżą na dwóch przeciwległych krańcach wzgórza, na którym było lokowane średniowieczne miasto. Można powiedzieć, iż te obiekty w pewien sposób wpisują się w przestrzeń miejską stanowiąc dwie dominanty. Pierwsza z wymienionych świątyń to romański obiekt o niezwykle wysokich wartościach dla kultury narodowej, gdyż jest to jeden z nielicznych zabytków okresu rozbiegania dzielnicowego i jedna z pierwszych fundacji cysterskich na ziemiach polskich. Zabytek ten stanowi ważną i podstawową treść kulturową obszaru Małopolski, zwłaszcza jej sandomierskiej części. Ten okazałej wielkości gmach z charakterystyczną wieżą jest jedną z podstawowych dominant terenów gminy i stanowi punkt orientacyjny dla rozległego obszaru.

Druga świątynia również może pochwalić się długą historią i stanowi podstawowy element wschodniej części miasta. Budowla znajduje się ponad

płytą rynku na niewielkim wzniesieniu. Stanowiącym wschodnią krawędź wzgórza miejskiego. Obiekt nie posiada wysokich sygnatur, przez co nie jest widoczny w taki sposób jak kościół pocysterski, niemniej jednak stanowi ważną dominantę terenu miasta.

Pozostałe obiekty sakralne w Łukowcu i Krzcinie nie przedstawiają zbyt dużej wartości historycznej.

Obiekty użyteczności publicznej

Koprzywnica to miasto o dość niewielkim nasyceniu obiektami zabytkowymi pełniącymi funkcje publiczne. Na ten stan rzeczy miało wpływ wiele czynników jak chociażby fakt, iż miasto to nigdy nie osiągnęło wyższego szczebla w hierarchii samorządowej i zawsze było tylko ośrodkiem gminnym, co nie sprzyjało powstawaniu na przestrzeni dziejów takich budynków. Poza tym wpłynęły na to zniszczenia wojenne. Obydwa te fakty sprawiły, iż Koprzywnica ma niewiele obiektów omawianej grupy.

Podjmując krótką analizę tego typu zabudowy musimy wspomnieć o trzech obiektach wysuwających się na pierwszy plan. W dwóch przypadkach są to budynki pełniące rolę szkół. Pierwsza znajduje się na terenie Łukowca, nieopodal wiślanego wału. Jest to dość okazały gmach pamiętający czasy zaborów. Stanowi on niezwykle ważny i charakterystyczny element krajobrazu nadwiślańskiej części gminy. Można stwierdzić ponadto, że jest on pewnego rodzaju wartością integrującą pamięć miejscowej wspólnoty.

Drugi obiekt to szkoła w Krzcinie. Jest to dużo młodszy budynek od poprzednio omawianego, pochodzący z połowy XX wieku. Jej architektura i miejsce jakie zajmuje w miejscowej tradycji predysponują go do uznania za cenny element w gminnym krajobrazie kulturowym.

Obiekty prywatne

Zabudowa zabytkowa będąca własnością prywatną na terenie gminy Koprzywnica występuje w dość dużym zagęszczeniu. Należy jednak pamiętać, iż gros tych obiektów, z uwagi na zniszczenia wojenne, powstała w latach II wojny światowej i bezpośrednio po jej zakończeniu. Należy również stwierdzić, iż zabudowa tej grupy zachowała się głównie na terenie miasta, zaś na terenach wiejskich została ona przekształcona lub zastąpiona nową, bardziej

komfortową. Największym nasyceniem tego typu obiektami pochwalić się mogą południowo-wschodnie tereny miasta, gdzie duża ich ilość znajduje się przy ulicach: Gęsiej, Tarnobrzeskiej oraz tereny centrum: ulice Kopra, 11 Listopada oraz Mały Rynek. Osobną grupę stanowią obiekty starsze z przełomu XIX i XX wieku, z których kilka znajduje się w centrum przy Rynku i przy ulicy 11 Listopada.

Obiekty prywatne na omawianym terenie to zazwyczaj niskie parterowe budowle drewniane lub murowane, w większości silnie przekształcone i często znajdujące się w złym stanie technicznym.

Zabytki techniki

Koprzywnica i najbliższa okolica pełniła rolę rolniczego zaplecza Sandomierza. W związku z tym faktem, wszelka zabudowa związana z techniką i przemysłem oscylowała wokół dziedziny rolnictwa. Na przestrzeni dziejów w gminie powstawały młyny, olejarnie, cegielnie czy zakłady garncarskie itp. Oprócz tych związanych z rolnictwem, istniały tutaj wszelakie zakłady rzemieślnicze związane z życiem gospodarczym typowym dla małych miast, zaopatrujących najbliższą rolniczą okolicę. Do naszych czasów zdołały dotrzeć dwa obiekty tej grupy, które są świadectwem minionego życia gospodarczego ośrodka. Są to młyny wodne.

Pierwszy z nich to młyn w Koprzywnicy. Jest to duży obiekt murowany znajdujący się w pobliżu kościoła Św. Floriana. Budowla obecnie jest w złym stanie technicznym i wymaga natychmiastowej interwencji. Obiekt ten znajduje się na dość eksponowanym miejscu. Wspomniana budowla posiada ciekawą architekturę i z pewnością wzbogaca ośrodek stanowiąc niewątpliwie jego ważny element. Drugi z obiektów to młyn w Trzykosach. Jest to duży gmach stojący nieopodal wyschniętego koryta rzeki. Budowla będąca w dobrym stanie technicznym również jest ważnym czynnikiem składającym się na okoliczny krajobraz.

Kaplice i krzyże

Nieodłącznym elementem krajobrazu polskich wsi i miasteczek są kapliczki i krzyże przydrożne. Teren gminy Koprzywnica nie jest w tym wypadku wyjątkiem i posiada dużą liczbę figur przydrożnych, z których wiele przedstawia

św. Jana Nepomucena. Pozostała grupa to obiekty przedstawiające Chrystusa, Matkę Boską, innych świętych oraz dość popularne w polskim krajobrazie kamienne krzyże. Wspominając tę grupę obiektów należy wspomnieć o jednym z nich, który związany jest z historią ostatniej wojny. Obiekt znajduje się w okolicy Łukowca za wałem wiślanym w miejscu gdzie niegdyś istniała wioska o nazwie Radowąż, a która została wysiedlona ze względu na zagrożenie powodziowe. Figurka, która tam stoi upamiętnia dwóch przewoźników, pracujących przy przeprawie promowej przez Wisłę, zamordowanych przez hitlerowców. Jest to z punktu widzenia historii gminy ważny element i należy go objąć opieką. Sama figurka znajduje się na rozległej przestrzeni pomiędzy Wisłą a wałem, nieopodal zarośli nadrzecznych.

Archeologia

Tereny gminy Koprzywnica należą do bogatych obszarów pod względem archeologicznym. Prowadzone od lat badania ujawniają coraz to nowe cenne znaleziska rozwój osadnictwa ludności różnych kultur archeologicznych. Są to osady, cmentarzyska, grodziska i liczne pojedyncze ślady osadnictwa. Największe zagęszczenie stanowisk znajduje się we wsiach Sośniczany, Błonie, Postronna. Na ten stan rzeczy wpływają dwa podstawowe czynniki, gleba oraz klimat umożliwiające szybki i stosunkowo wczesny jak na tę szerokość geograficzną rozwój rolnictwa zapoczątkowany w okresie neolitu, gdzie odnaleziono pozostałości dawnych osad z wielu kultur archeologicznych oraz liczne pozostałości średniowieczne i późniejsze. Teren ten cechuje oprócz licznych osad olbrzymia ilość śladów osadniczych, które są świadectwem długiej tradycji osadniczej tego terenu.

5.2.3. Zabytki wpisane do rejestru zabytków

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wpis do rejestru zabytków, prowadzonego przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, jest jedną z form ochrony obiektów zabytkowych.

W rejestrze zabytków województwa świętokrzyskiego znajduje się 13 obiektów nieruchomych – w tym dwa zespoły zabytków – z terenu gminy

Koprzywnica. Znajdują się one w trzech miejscowościach: Błoniu, Koprzywnicy i Niedźwiczach. Szczegółowe dane zawiera tabela 2.

Tabela 2. Wykaz zabytków nieruchomych z terenu gminy Koprzywnica wpisanych do rejestru zabytków województwa świętokrzyskiego.

Lp.	Obiekt zabytkowy		Miejscowość	Wpis do rejestru zabytków	Nowy numer w rejestrze woj.
1	Park dworski		Błonie	695 z dn. 19.12.1957	A.690
2	Układ urbanistyczno-krajobrazowy, śródmieście osady		Koprzywnica	343 z dn. 04.12.1956 oraz 177(t) z dn. 23.10.1987	A.691
3	Kościół parafialny – kaplica pw. MB Różańcowej		Koprzywnica	46 z dn. 31.03.1971 oraz 119 (t) z dn. 14.06.1977	A.692
4	Zespół opactwa Cystersów		Koprzywnica	118 (t) z dn. 14.06.1877	A.693/1-4
5	Obiekty wchodzące w skład zespołu	Kościół parafialny pw. św. Floriana		120 z dn. 16.12.1931 oraz 10 z dn. 10.01.1966	
6		Skrzydło wschodnie klasztoru		121 z dn. 19.10.1932 oraz 10 z dn. 10.01.1966	
7		Dworek opacki		10 z dn. 10.01.1966	
8		Ogród opacki z ogrodzeniem			
9	Cmentarz parafialny		Koprzywnica	324 (t) z dn. 10.04.1989	A.694
10	Zespół dworsko-pałacowy		Niedźwice	141 (t) z dn. 15.04.1985	A.695
11	Obiekty wchodzące w skład zespołu	dwór		22 z dn. 01.03.1967 oraz 141 (t) z dn. 16.06.1977	
12		Piwnica lamusa		22 z dn. 01.03.1967	
13		Pozostałości parku		141 (t) z dn. 16.06.1977	

Źródło: Na podstawie danych WUOZ w Kielcach.

5.2.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Gminna ewidencja zabytków została sporządzona przy pomocy wykazu zabytków nieruchomych wyznaczonych przez wojewódzkiego konserwatora

zabytków do ujęcia w wojewódzkiej ewidencji zabytków, na podstawie terenowej weryfikacji i aktualizacji powyższego wykazu oraz na podstawie kart ewidencji stanowisk archeologicznych. Ewidencja zawiera 184 kart adresowych w tym 120 kart zabytków architektury i budownictwa oraz 64 karty stanowisk archeologicznych.

Wśród obiektów architektury i budownictwa ujętych w gminnej ewidencji największą grupę stanowią przydrożne kapliczki, figury i krzyże – 52 obiekty, oraz domy mieszkalne – 43 obiekty, poza tym znalazły się tu kościoły, obiekty użyteczności publicznej, miejsca pamięci, cmentarze, układ przestrzenny miasta Koprzywnicy, pozostałości dworskie.

Karty adresowe stanowisk archeologicznych zostały wykonane po dokonaniu analizy kart AZP zgromadzonych w sandomierskiej Delegaturze Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków. W ewidencji ujęto 64 stanowiska o dużej i średniej wartości poznawczej, będących materialnymi śladami bytności człowieka na omawianym terenie. Najwcześniejsze datowane są na wczesny neolit, najpóźniejsze pochodzą z wczesnego średniowiecza. Wśród tych stanowisk znajdują się osady (w tym kilka prawdopodobnych), cmentarzyska, poza tym dużą grupę stanowią ślady osadnictwa.

Gminna ewidencja zabytków, nie jest zamkniętym zbiorem, wręcz przeciwnie wymaga systematycznej aktualizacji, polegającej na wpisywaniu nowych obiektów oraz wykreślaniu już nieistniejących.

Szczegółowe informacje o zabytkach, oraz dokumentację fotograficzną zawiera gminna ewidencja zabytków. Wykaz obiektów zabytkowych wpisanych do gminnej ewidencji zabytków zawiera aneks 1.

5.2.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Za najważniejsze zabytki w gminie Koprzywnica należy uznać średniowieczny układ urbanistyczny, zachowany do dziś, zespół opactwa cystersów w Koprzywnicy, a w nim szczególnie kościół pw. św. Floriana i zachowane wschodnie skrzydło dawnego klasztoru. Następnie kościół pw. MB Różańcowej w Koprzywnicy oraz zespół dworsko-pałacowy w Niedźwiczach.

Kościół parafialny pw. św. Floriana

Wschodnia część kościoła (prezbiterium i transept) wzniesiona zapewne w latach 1207-18. W roku 1218 nastąpiła konsekracja. Budowa została ukończona przed 1240 r. W XVI w., prawdopodobnie ok. 1507 r. zostały podwyższone dachy oraz podmurowane szczyty transeptu i prezbiterium. Odnowiony pod koniec XVI w. W XVII w. powiększono okna i dobudowano zakrystię, a w końcu XVIII w. bibliotekę. W 1720 r. rozebrano kaplice bliżnią, usytuowaną między prezbiterium a południowym ramieniem transeptu. Około 1770-90 zbudowana została fasada zachodnia, kruchta i wieża na sygnaturkę zapewne według projektu ks. Józefa Karśnickiego. Podczas restaurowania w roku 1876 bibliotekę zamieniono na kaplicę św. Walentego. Około 1920 roku kościół został odbudowany przez architekta Adolfa Szyszko-Bochusza po zniszczeniach spowodowanych działaniami wojennymi z 1915 r.

Kościół bazylikowy, trójnawowy z transeptem, późnoromański, orientowany, murowany z ciosów piaskowca, z barokową zakrystią i kaplicą oraz późnobarokową fasadą. Korpus nawowy czteroprzęsłowy, z transeptem o jednoprzęsłowych ramionach wysuniętych poza lice naw bocznych. Przęsła nawy głównej i transeptu zbliżone do kwadratu, natomiast przęsła naw bocznych prostokątne. Prezbiterium prostokątne, jednoprzęsłowe, o szerokości nawy głównej. Kościół zbudowany z ciosów piaskowca na zaprawie wapiennej. Fasada zachodnia i zakrystia, oraz szczyty prezbiterium i transeptu budowane z cegieł. Dachy nawy, transeptu i prezbiterium dwuspadowe strzeliste kryte dachówką, natomiast dachy naw bocznych pulpitowe, kryte blachą. Kruchta i zakrystia również kryte blachą. Wieżba dachowa drewniana, konstrukcji wieszakowej. Wieża na sygnaturkę późnobarokowa ośmioboczna zrekonstruowana w latach 1959-60, umieszczona na skrzyżowaniu naw, ośmioboczna ze zwielokrotnionym hełmem. Kaplica św. Walentego kryta wielospadowym dachem zwieńczonym niskim cebulastym hełmem. Wewnątrz kościoła sklepienia krzyżowo-żebrowe⁴⁸

⁴⁸ *Katalog zabytków sztuki w Polsce* pod red. J. Z. Łozińskiego, B. Wolff, t. 3, z. 11, Warszawa [BRW], s. 20-27; WUOZ Sandomierz, Karta ewidencyjna zabytku.

Wschodnie skrzydło klasztorne

Klasztor został wzniesiony w 1. Połowie XIII w., rozbudowany po roku 1642 przez arcybiskupa gnieźnieńskiego Jarosława ze Skotnik Bogorię, a następnie ok. 1461-1464 r. przez opata Mikołaja z Trzebnicy. Przed rokiem 1519 odbudowany po pożarze, odnowiony w XVII w. W XIX w., po kasacie zakonu klasztor popadł w ruinę, rozebrano zachodnie skrzydło, skrzydło północne zawaliło się i całkowicie zostało rozebrane w latach 1920-21. Zachowało się jedynie wschodnie skrzydło, uszkodzone podczas pożaru w 1915 r., odnowione po 1920. Budowla na rzucie wydłużonego prostokąta, usytuowana prostopadle do kościoła, murowana, dwukondygnacyjna. Przyziemie romańskie wzniesione z ciosów piaskowca, sklepienie krzyżowo, krzyżowo-żebrowo i kolebkowo. Piętro późniejsze, zbudowane z kamienia i cegieł, na zaprawie wapiennej, tynkowane, w korytarzach sklepienie kolebkowo-żebrowe, w celach drewniane stropy. Drzwi i okna rozmieszczone nieregularnie. Dach dwuspadowy, kryty blachą. Więźba dachowa drewniana, krokwiowa⁴⁹.

Kościół pw. Matki Bożej Różańcowej

Początkowo kościół parafialny pw. Wszystkich świętych. W roku 1477 wzmiankowany kościół murowany. W latach 1693-94 do gotyckiej budowli dobudowano barokową kaplicę pw. MB Różańcowej, ufundowaną przez księdza Szymona Wojcieszkiego. Po przeniesieniu parafii do opuszczonego po kasacie zakonu, kościoła pw. św. Floriana budynek zamieniono na magazyn i rozebrano w XIX w. Pozostała jedynie kaplica, którą pod koniec XIX zamieniono na prezbiterium i dobudowano do niej nawę, całość otoczono murem z bramą-dzwonnica. Kościół uszkodzony podczas działań wojennych w 1915 r., odrestaurowany po roku 1920.

Kościół wybudowany z cegły, na wapiennej zaprawie, otynkowany. Więźba dachowa drewniana. Bryła prezbiterium na planie kwadratu, z przyległą nawą na planie prostokąta. Do prezbiterium przylega prostokątna zakrystia, nawa pokryta dwuspadowym dachem na kalenicy, nad którym wznosi się wieżyczka. Prezbiterium nieco wyższe od nawy, pokryte cebulastym hełmem.

⁴⁹ Tamże, s. 27-28; Tamże.

Dobudowana do kościoła zakryta zdecydowanie niższa w porównaniu z prezbiterium i nawą, kryta dachem pulpitowym⁵⁰.

Dwór w Niedźwicach

Budynek wybudowano w końcu XIX w. Obiekt wzniesli Karscy na terenie, gdzie wcześniej istniała już zabudowa dworska. Obiekt stanowił własność wspomnianej rodziny do 1945 r. Później przekształcono go na szkołę podstawową. Obecnie własność prywatna. Obiekt podpiwniczony na planie prostokąta. Piwnica murowana na zaprawie wapiennej o kolebkowym sklepieniu. Same ściany obiektu w części nadziemnej, drewniane z bali modrzewiowych o konstrukcji zrębowej. Budynek otynkowany, dach kryty gontem, więźba dachowa drewniana mansardowa⁵¹.

5.2.6. Zabytki ruchome

Zabytki ruchome z terenu gminy Koprzywnica wpisane do rejestru zabytków ruchomych, stanowią wystrój i wyposażenie zespołu opactwa Cystersów oraz w kościoła parafialnego pw. MB Różańcowej w Koprzywnicy. Najliczniejsze są ołtarze, obrazy, rzeźby, krucyfiksy, ornaty, malowidła naścienne. Poza tym znajdują się w rejestrze między innymi portale, kielichy mszalne, kropielnice, epitafia, konfesjonały, świeczniki.

⁵⁰ WUOZ Sandomierz, Karta ewidencyjna zabytku.

⁵¹ Tamże.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń

Analiza SWOT wynikająca z oceny stanu dziedzictwa kulturowego oraz uwarunkowań jego ochrony i promocji

Analiza „S”

Mocne strony:

- położenie gminy przy głównych szlakach komunikacyjnych;
- walory przyrodnicze i krajobrazowe;
- zabytkowy zespół opactwa cystersów w Koprzywnicy;
- bogata historia terenu gminy oraz całej Sandomierszczyzny i licznie występujące tu zabytki budownictwa i architektury oraz stanowiska archeologiczne;
- kultywowanie tradycji (np. tzw. bziuki)
- szlaki turystyczno-kulturowe;
- rozwinięte rolnictwo i sadownictwo;
- brak zagrożeń dla czystości środowiska;
- prężna działalność Miejsko Gminnego Ośrodka Kultury i Sportu;
- działalność Stowarzyszenia 800-lecia Opactwa Cysterskiego w Koprzywnicy.

Analiza „W”

Słabe strony:

- zły stan techniczny obiektów zabytkowych;
- problemy finansowe mieszkańców;
- niewystarczające środki finansowe przeznaczone na ochronę zabytków;
- niewykorzystanie potencjału zabytków;;
- niska świadomość ochrony zabytków;
- niewystarczająca edukacja dzieci i młodzieży w dziedzinie historii; regionalnej i wrażliwości na kulturę;
- brak rozwiniętej oferty turystycznej;

- samowolna przebudowa obiektów zabytkowych;
- przedkładanie dobra własnego nad dobro społeczne;
- zagrożenie powodziowe.

Analiza „O”

Szanse i możliwości rozwoju:

- autonomia samorządu terytorialnego;
- popularyzacja dziedzictwa kulturowego jako „modnej dziedziny”;
- stworzenie cyklicznych i okolicznościowych przedsięwzięć, imprez promujących zabytki;
- kształtowanie wrażliwości na kulturę oraz edukacja regionalna dzieci i młodzieży;
- organizowanie konkursów i plenerów malarskich, fotograficznych, konkursów literackich;
- wykorzystanie Sandomierza, Tarnobrzegu, Opatowa, Sulisławic, Świętego Krzyża, Kielc i innych miejscowości dla promocji gminy;
- odtwarzanie tradycyjnych zawodów i rzemiosł, pielęgnacja folkloru oraz rodzimych tradycji, zwyczajów i obyczajów;
- zatrudnianie pracowników do opieki nad zabytkami (spadek bezrobocia);
- wsparcie finansowe z funduszy UE, programów rządowych i innych pozabudżetowych źródeł;
- nawiązanie współpracy z sąsiednimi gminami;
- nawiązanie współpracy z zagranicznymi regionalnymi;
- wykorzystanie metod aktywnego marketingu do rozpoznania rynku turystycznego w celu wejścia na ten rynek;
- tworzenie oferty turystycznej;
- rozbudowa agroturystyki;
- odrestaurowanie obiektów zabytkowych;;
- tworzenie punktów widokowych;
- promowanie szlaków turystyczno-kulturowych i rozwój turystyki aktywnej;
- stworzenie atrakcyjnej bazy danych o dziedzictwie kulturowym gminy;
- współpraca z organizacjami turystycznymi, młodzieżowymi i innymi.

Analiza „T”**Zagrożenia i bariery**

- niepewność, czy działanie przyniesie zamierzony skutek;
- kryzys gospodarczy i związane z nim ograniczenie inwestycji;
- niskie środki budżetowe;
- zagrożenie nieprzewidywalnością warunków atmosferycznych;

7. Założenia programowe, priorytety i kierunki działań

I Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego

I/1 Zahamowanie procesu niszczenia zabytków i poprawa stanu ich zachowania.

a) Prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich i restauratorskich przy obiektach zabytkowych, stanowiących własność gminy;

b) Ocena oraz kontrolowanie stanu technicznego i sposobu użytkowania zabytków stanowiących własność gminy;

c) Zabezpieczenie obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność komunalną, przed pożarem, zalaniem, kradzieżą;

d) Kontynuowanie dofinansowania prac konserwatorskich przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków na podstawie uchwały nr VII/34/07 Rady Miejskiej w Koprzywnicy z dnia 28 lutego 2007 r. w sprawie określenia zasad udzielenia dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków. Szczególnie na prace prowadzone na terenie zespołu opactwa Cystersów oraz przy kościele parafialnym pw. MB Różańcowej;

e) Starania o pozyskanie środków spoza budżetu na rewaloryzacją, zmianę sposobu użytkowania lub adaptacja do nowych funkcji;

f) Kontynuowanie prac ujętych w Planie Rewitalizacji Miasta Koprzywnica 2007-2013, z uwzględnieniem charakteru historycznej zabudowy;

g) Rewaloryzacja zabytkowych terenów zielonych. Utrzymywanie w należyтым porządku parku w Błoniu;

h) Uporządkowanie i utrzymywanie w należyтым porządku terenu dawnego cmentarza żydowskiego w Koprzywnicy oraz oznaczenie tego miejsca tablicą pamiątkową;

i) Starania o pozyskanie środków spoza budżetu na rewaloryzacją zabytków z terenu gminy.

I/2 Zwiększenie atrakcyjności obiektów zabytkowych dla potrzeb społecznych, edukacyjnych i turystycznych.

- a) Bieżące prace porządkowe przy obiektach zabytkowych prowadzone przez właścicieli zabytków;
- b) Oznakowanie najważniejszych zabytków (z rejestru zabytków) tablicami z odpowiednim oznaczeniem oraz krótką informacją o obiekcie;
- c) Iluminacja najważniejszych zabytków.

I/3 Tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

- a) Wspieranie i rozwój tradycyjnych zawodów i rzemiosł oraz tradycyjnej sztuki budowlanej, a także współpraca z Miejsko-Gminnym Ośrodkiem Kultury i Sportu;
- b) Wspieranie rozwoju ośrodków kultury (Miejsko-Gminny Ośrodek Kultury Sportu, biblioteki, świetlice wiejskie itp.);
- c) Wspieranie tworzenia zaplecza turystycznego w obiektach zabytkowych (agroturystyka, pensjonaty, restauracje).

II Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego

II/1 Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego.

- a) Planowanie opracowania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego;
- b) Ochrona historycznych nazw miejscowości, przysiółków, ulic, miejsc, obiektów, oraz nazw geograficznych zgodnie z art. 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami;
- c) Walka z samowolą budowlaną.

II/2 Rozszerzenie zasobu i ochrony dziedzictwa kulturowego miasta i gminy Koprzywnica.

- a) Kompleksowa ochrona wszystkich elementów krajobrazu kulturowego (zabytki materialne wraz z otoczeniem, dziedzictwo niematerialne, elementy przyrodnicze);
- b) Zaplanowanie kompleksowego przebadania krajobrazu kulturowego i sporządzenie analizy (studium) krajobrazu kulturowego;
- c) Występowanie do wojewódzkiego konserwatora zabytków o wpisanie do rejestru nowych zabytków, będących własnością gminy;

d) Informowanie właścicieli obiektów zabytkowych o wpisaniu ich własności do gminnej ewidencji zabytków, oraz uświadamianie ich o potrzebie ochrony dziedzictwa kulturowego.

e) Ochrona dziedzictwa niematerialnego obejmującego:

– tradycje i przekazy ustne, w tym język, jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturowego;

– sztuki widowiskowe;

– zwyczaje, rytuały i obrzędy świąteczne;

– wiedzę i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata;

– umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

f) Ochrona panoram i pól widokowych, ze szczególnym uwzględnieniem panoramy wzgórza miejskiego w Koprzywnicy i jej przedpoli widokowych od strony południowej, południowo-wschodniej i wschodniej.

II/3 Ochrona układów urbanistycznych i ruralistycznych.

a) Ochrona i rewitalizacja historycznego centrum Koprzywnicy z uwzględnieniem wartości historycznego układu urbanistycznego;

b) Respektowanie wartości historycznego układu urbanistycznego miasta Koprzywnicy w planowaniu przestrzennym;

c) Przestrzeganie zasad ochrony konserwatorskiej dla strefy ochrony konserwatorskiej określonych w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego miejscowości Koprzywnica;

d) Ochrona otoczenia zespołu dworsko-parkowego w Niedźwicach;

e) Wyznaczanie w planach miejscowych nowych terenów pod zabudowę na zasadzie kontynuacji historycznych siedlisk;

f) Wypełnianie wolnych działek budowlanych w obszarach miejscowości, zabudową zgodną z kompozycją przestrzenną miejscowego układu.

III Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz edukacja, popularyzacja i promocja służąca budowaniu tożsamości i wrażliwości na kulturę

III/1 Badanie i dokumentacja historii i substancji zabytkowej gminy.

a) Systematyczna weryfikacja obiektów znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, oraz jej aktualizowanie przez wpisywanie nowych

zabytków, lub wykreślanie z ewidencji obiektów nieistniejących albo tych, które zatraciły swój charakter;

b) Wspieranie badań historycznych prowadzących do powstania monografii gminy;

c) Opracowanie mapy wszystkich zabytków z terenu miasta i gminy w celu ułatwienia odnalezienia zabytków i dotarcia do nich. Opracowanie katalogu obiektów zabytkowych;

d) Stworzenie systemu informacji o dziedzictwie kulturowym gminy i regionu po przez wykorzystanie strony internetowej miasta, lub stworzenie nowej strony zawierającej informacje o walorach krajobrazu kulturowego, zabytkach oraz o historii gminy i regionu, o miejscowych tradycjach, zwyczajach, obyczajach i legendach jak również wiadomości z dziedziny ochrony i promocji zabytków, aktualne informacje i zmiany prawne w tej dziedzinie, oraz informacje i pomoc dla właścicieli zabytków.

III/2 Edukacja i popularyzacja wiedzy o dziedzictwie kulturowym regionu.

a) Współpraca w organizowaniu zajęć w przedszkolach i szkołach z tematyki regionalnej celem upowszechniania wiedzy o regionie, jego historii i tradycji;

b) Organizowanie zajęć terenowych powiązanych z poznawaniem krajobrazu kulturowego i miejsc związanych z historią;

c) Udział w szkoleniach z zakresu ochrony i promocji dziedzictwa kulturowego dla pracowników urzędu miejskiego, pracowników oświaty, placówek kultury. Organizowanie szkoleń dla właścicieli zabytków i zainteresowanych celem podnoszenia świadomości ochrony zabytków;

d) Popularyzacja ochrony dziedzictwa, jako „modnej dziedziny” (koszulki, kubki, długopisy z nadrukowanymi atrakcyjnymi tekstami);

e) Kontynuowanie konkursów (fotograficznych, plastycznych, literackich i innych) związanych z dziedzictwem kulturowym gminy;

f) Propagowanie Europejskich Dni Dziedzictwa;

g) Organizowanie konkursu na najlepszego użytkownika obiektu zabytkowego;

h) Wykorzystanie Ośrodka Kultury, szkół, organizacji pozarządowych innych dla budowania świadomości regionalnej oraz do popularyzacji wiedzy o ochronie zabytków.

III/3 Promocja dziedzictwa kulturowego i rozwój turystyki.

a) Zaplanowanie systemu informacji wizualnej o gminie i jej atrakcjach w postaci tablic informacyjnych;

b) Promowanie gminy w internecie i innych mediach. (np: film promujący gminę i jej historię);

c) Współpraca z organizacjami turystycznymi (np.: PTTK) oraz młodzieżowymi (np.: ZHP, szkolne kluby tematyczne);

d) Wykorzystanie potencjału ośrodków turystycznych i pielgrzymkowych (np.: Sandomierz, Tarnobrzeg, Baranów Sandomierski, Opatów, Sulisławice, Ujazd) dla promocji gminy;

e) Nawiązanie współpracy z sąsiednimi gminami w celu wymiany doświadczeń i wspólnych przedsięwzięć dla ochrony dziedzictwa kulturowego i promocji regionu;

f) Współpraca z miejscowościami poza granicami kraju;

g) Współpraca z organizacjami wyznaniowymi na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami;

h) Kontynuowanie organizowania cyklicznych i okolicznościowych imprez promujących gminę i jej dziedzictwo, ewentualnie organizowanie nowych. („Bziuki”, Święto Ziemi Koprzywnickiej, Dekanalne święto strażaka Noc św. Jana, Dożynki, Piknik cysterski i inne);

i) Kontynuowanie organizacji plenerów malarskich i fotograficznych dla artystów;

j) Udział w konkursach i pokazach promujących regionalne tradycje;

k) Wspieranie rozwoju agroturystyki;

l) Wykorzystanie istniejących szlaków turystycznych (Szlak Jagielloński, Szlak jabłkowy, szlak św. Jakuba, rowerowy) i tworzenie nowych rekreacyjno-kulturowych, pielgrzymkowych (szlak Cysterski) oraz promowanie ich w postaci folderów i ulotek;

m) Wyznaczenie punktów widokowych i powiązanie ich ze szlakami turystycznymi, rekreacyjnymi, pielgrzymkowymi;

- n) Wydanie albumu fotograficznego promującego miasto, gminę, oraz tworzenie przewodników, katalogów, informatorów o gminie;
- r) Promocja historii i tradycji Straży Pożarnej.

8. Przykładowe źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

1. Budżet Miasta i Gminy Koprzywnica

Zasady finansowania zabytków zostały uregulowane uchwałą Nr VII/34/07 Rady Miejskiej w Koprzywnicy z dnia 28 lutego 2007 roku w sprawie określenia zasad udzielenia dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków.

Uchwalono, że z budżetu gminy, w ramach możliwości finansowych mogą być udzielone dotacje celowe właścicielom lub posiadaczom zabytku na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków i znajdującym się na terenie gminy Koprzywnica. Dotacje mogą być przyznawane, jeśli obiekt jest w złym stanie technicznym lub posiada istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub kulturowe dla gminy Koprzywnica.

Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować nakłady konieczne na:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- przeprowadzenie badań konserwatorskich, architektonicznych lub archeologicznych;
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego;
- sporządzenie odtworzenia kompozycji wnętrza;
- zabezpieczenie, zachowanie i utwalenie substancji zabytku;
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;

- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50 % oryginalnej substancji tej przynależności;
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- wykonanie instalacji przeciwwilgociowej;
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa pkt. 7-15;
- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

2. Dofinansowanie z budżetu państwa

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (DzU z 2003 r., nr 162, poz. 1568 z późn. zm.) określa ogólne zasady finansowania opieki nad zabytkami z budżetu państwa, natomiast szczegółowe zasady określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w sprawie udzielania dotacji celowych na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (DzU z 2005 r. nr 112, poz. 940 z późn. zm.). Zgodnie z tymi przepisami opieka nad obiektem zabytkowym sprawowana jest przez właściciela lub posiadacza obiektu, niemniej jednak o dotacje celowe z budżetu państwa ubiegać się osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub jednostki organizacyjne będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru, lub posiadające zabytek w trwałym zarządzie. Dotacji udzielić może minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego lub wojewódzki konserwator zabytków.

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego udziela dofinansowania w ramach:

1. Ogłaszanych przez siebie programów operacyjnych. Zadań związanych z ochrona zabytków dotyczy program Dziedzictwo Kulturowe.

Priorytet 1: Ochrona zabytków.

Celem priorytetu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, ochrona i udostępnianie zabytków na cele publiczne.

Priorytet 3: Kultura Ludowa.

Celem priorytetu jest umacnianie tożsamości regionalnej, zachowanie, dokumentowanie i propagowanie różnorodnych zjawisk kultury ludowej.

Priorytet 5: Ochrona zabytków archeologicznych.

Celem priorytetu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego na terenie Polski zgodnie z zasadami konserwatorskimi opartymi na zasadzie zrównoważonego rozwoju, zapisanej w art. 5 Konstytucji RP.

2. W ramach programu: Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Celem programu jest zwiększenie efektywności wykorzystania środków europejskich na rzecz rozwoju kultury poprzez dofinansowanie wkładu własnego do wybranych zadań realizowanych ze środków europejskich.

3. Regionalny Program Operacyjny Województwa Świętokrzyskiego na lata 2007 – 2013

Oś priorytetowa 5: Wzrost jakości infrastruktury społecznej oraz inwestycje w dziedzictwo kulturowe, turystykę i sport.

W ramach osi dofinansowane będą projekty, których realizacja stworzy warunki dla rozwoju kultury, sportu i turystyki jako elementów tożsamości regionalnej, oraz wpłynie na poprawę dostępu do obiektów dziedzictwa kulturowego oraz turystycznych.

4. Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007 – 2013

Oś 3: Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej

Działanie: Odnowa i rozwój wsi, mające na celu poprawę jakości życia na obszarach wiejskich przez zaspokojenie potrzeb społecznych i kulturalnych mieszkańców wsi oraz promowanie obszarów wiejskich. Skutkować to winno wzrostem tożsamości społeczności wiejskiej, zachowaniem dziedzictwa

kulturowego i specyfiki obszarów wiejskich oraz wzrostem atrakcyjności turystycznej i inwestycyjnej obszarów wiejskich.

Bibliografia

Archiwum Delegatury Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Sandomierzu

Karty ewidencyjne zabytków nieruchomości

Karty ewidencyjne zabytków ruchomych

Karty stanowisk archeologicznych AZP

Opracowania

Atlas historyczny Polski, pod red. S. Trawkowskiego, *Województwo sandomierskie w drugiej połowie XVI wieku*, pod red. W. Pałuckiego, cz. 2, Warszawa 1993.

Bardach, J., Leśnodorski, B., Pietrzak, M., *Historia państwa i prawa polskiego*, Warszawa 1976.

Historia państwa i prawa Polski pod red. J. Bardacha, t. 4, Od uwłaszczenia do odrodzenia państwa, Warszawa 1982.

Kaczanowski, P., Kozłowski, J. K., *Najdawniejsze dzieje ziem polskich, [w:] Wielka Historia Polski*, t. 1, pod red. S. Grodzkiego, J. Wyrozumskiego, M. Zgórniaka, Kraków 2003.

Katalog zabytków sztuki w Polsce, pod red. J. Z. Łozińskiego, B. Wolff, t. 3, z. 11, Warszawa [BRW].

Kowalski, W., *Uposażenie parafii archidiakonatu sandomierskiego w XV-XVIII w.*, Kielce 1998.

Labuda, G., *Mieszko I*, Wrocław, Warszawa, Kraków, 2002.

Micha, J., *Powiatowa heraldyka samorządowa województwa świętokrzyskiego i jej symbolika*, Kielce 2004.

Orzechowski, S., *Zaplecze osadnicze i podstawy surowcowe starożytnego hutnictwa świętokrzyskiego*, Kielce, 2007.

Pająk, J. Z., *Dzieje podziałów administracyjnych a granice regionu świętokrzyskiego, [w:] Region świętokrzyski. Mit czy rzeczywistość?*, pod red. J. Wijaczki, Kielce 2001.

Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, pod red. F. Sulimirskiego, B. Chlebowskiego, W. Walewskiego

Szczur, S., *Historia Polski. Średniowiecze*, Kraków 2002.

Wisner, H., *Zygmunt III Waza*, Wrocław, Warszawa, Kraków 1991.

Strony internetowe

www.sandomierz.opoka.org.pl

www.powstanie1863.zsi.kielce.pl

Aneksy

Aneks 1 Wykaz zabytków wpisanych do gminnej ewidencji zabytków

Zabytki budownictwa i architektury wpisane do gminnej ewidencji zabytków			
Lp.	Miejscowość	Obiekt zabytkowy	Datowanie
1	Beszyce Dolne	Figurka	
2	Beszyce Górne	Figurka	1949 r.
3	Błonie	Figurka	1905 r.
4	Błonie	Figurka	XVIII/ XIX w.
5	Błonie (Kolonia)	Figurka	1881 r.
6	Błonie	Park	XIX w
7	Ciszycza	Figurka	1909 r.
8	Dmosice	Figurka	
9	Dmosice	Figurka	1938 r.
10	Gnieszowice	Figurka	poł XX w.
11	Gnieszowice	Figurka	1892 r.
12	Gnieszowice	Kapliczka Św. Jana Nepomucena	XIX- XX w.
13	Koprzywnica w zespole pocysterskim	Figurka	1891 r.
14	Koprzywnica ul. 11 listopada 8	Dom	XIX- XX w.
15	Koprzywnica ul. 11 listopada 31	Dom	XIX w.
16	Koprzywnica ul. 11 listopada 54	Dom	XIX w.
17	Koprzywnica Rynek 25	Dom	XIX- XX w.
18	Koprzywnica Rynek 28	Dom	XIX- XX w.
19	Koprzywnica	Figurka	1880 r.
20	Koprzywnica ul. 11 listopada	Pomnik	
21	Koprzywnica ul. Floriańska 1	Dawny Urząd Gminy	1880 r.
22	Koprzywnica w zespole pocysterskim	Dom opacki	XVIII w.
23	Koprzywnica Rynek 13	Dom	XIX- XX w.
24	Koprzywnica ul. Krakowska 66	Dom	XVIII w. ?
25	Koprzywnica ul. Stefana Kopra 1	Dom	I poł. XX w.
26	Koprzywnica zespół kościoła MB Różańcowej	Brama- Dzwonnica	4 ćw. XIX w.
27	Koprzywnica zespół pocysterski	Figurka	XIX w.
28	Koprzywnica zespół pocysterski	Figurka	XIV- XX w.

29	Koprzywnica przy kościele MB Różańcowej	Figurka	1903 r.
30	Koprzywnica	Figurka	1910 r.
31	Koprzywnica	Figurka Św. Jana Nepomucena	1845 r.
32	Koprzywnica	Figurka	1926 r.
33	Koprzywnica obok Urzędu Gminy	Kapliczka	1893 r.
34	Koprzywnica	Figurka Jezusa	1937 r.
35	Koprzywnica	Figurka	1904 r.
36	Koprzywnica	Kościół MB Różańcowej	4 ćw. XIX w.
37	Koprzywnica	Kościół Św. Floriana	I poł. XIII w.
38	Koprzywnica	Figurka Św. Jana Nepomucena	XVIII w.
39	Koprzywnica	Układ urbanistyczny	XIII w.
40	Koprzywnica obok Urzędu Gminy	Krzyż	
41	Koprzywnica Przy Urzędzie Gminy	Miejsce Pamięci	
42	Koprzywnica zespół pocysterski	Ogród klasztorny z ogrodzeniem	
43	Koprzywnica	Miejsce pamięci	
44	Koprzywnica	Młyn wodny	XIX w.
45	Koprzywnica	Skrzydło wschodnie klasztoru	XIII w.
46	Koprzywnica	Figurka	1924 r.
47	Koprzywnica	Cmentarz parafialny	XIX w.
48	Koprzywnica	Wikariat	XIX w.
49	Koprzywnica	Figurka	XIV- XIX w.
50	Koprzywnica	Cmentarz żydowski	XIX w.
51	Koprzywnica zespół pocysterski	Plebania	1900 r.
52	Krzcin	Figurka	1889 r.
53	Krzcin	Figurka	1891 r.
54	Łukowiec	Figurka	1927 r.
55	Niedźwice	Dwór	XVIII w.
56	Niedźwice	Figurka Św. Jana Nepomucena	(XIX w) ?
57	Niedźwice	Figurka	1909 r.
58	Niedźwice	Park	XVIII w.
59	Postronna	Figurka	
60	Postronna	Figurka	1912 r.
61	Radoważ	Figurka	poł. XX w.
62	Sośniczany	Figurka	1888 r.
63	Sośniczany	Figurka	1892 r.
64	Święzyca	Figurka	1912 r.
65	Święzyca	Figurka	1905 r.
66	Święzyca	Figurka	

67	Trzykosy	Figurka	
68	Trzykosy	Figurka	XIX- XX w.
69	Trzykosy	Figurka	1912 r.
70	Trzykosy	Figurka	1938 r.
71	Trzykosy	Figurka Św. Jana Nepomucena	(XIX w) ?
72	Trzykosy	Figurka Św. Floriana	1938 r.
73	Trzykosy	Młyn wodny	XIX- XX w.
74	Zbigniewice Kolonia	Figurka	
75	Zbigniewice Kolonia	Figurka	1952 r.
76	Zbigniewice Kolonia	Figurka	1890 r.
77	Zbigniewice Kolonia	Figurka	1931 r.
78	Zbigniewice Kolonia	Figurka	1938 r.
79	Zbigniewice Kolonia	Figurka odnowiona	1955 r.
80	Zbigniewice Kolonia	Figurka	1950 r.
81	Zbigniewice Kolonia obok OSP	Figurka	

Stanowiska archeologiczne wpisane do gminnej ewidencji zabytków						
Lp.	Miejscowość	Funkcja obiektu	Chronologia	Nr obszaru AZP	Nr Stanowiska w miejscowości	Nr Stanowiska na obszarze
1	Beszyce Górne	śląd osadnictwa osada osada śląd osadnictwa ???	środkowy neolit I okres epoki brązu V epoka brązu- halsztacki wczesne średniowiecze starożytny nieokreślony	91-71	5	149
2	Beszyce Górne	osada śląd osadnictwa	epoka brązu wczesne średniowiecze	91- 71	7	151
3	Beszyce Górne	osada osada	I okres epoki brązu wczesne średniowiecze	91-71	9	153
4	Beszyce Górne	osada osada	I okres epoki brązu wczesne średniowiecze	91-71	10	154
5	Beszyce Górne	śląd osadnictwa osada osada śląd osadnictwa	wczesny neolit środkowy neolit I okres epoki brązu epoka brązu	91-71	24	168
6	Beszyce Górne	osada	epoka brązu	91-71	25	169
7	Beszyce Górne	osada	epoka brązu	91-71	26	170
8	Beszyce Górne	osada osada osada ???	I okres epoki brązu epoka brązu wczesne średniowiecze starożytne nieokreślone	91-71	30	183

9	Błonie	śląd osadnictwa osada osada śląd osadnictwa	wczesny neolit późny brąz/ halsztacki wczesne średniowiecze późny okres wpływów rzymskich	91-72	16	79
10	Błonie	śląd osadnictwa osada osada (?) śląd osadnictwa	I okres epoki brązu od A ₂ mł. przedrzymski do B ₁ okres wpływów rzymskich wczesne średniowiecze starożytny nieokreślony	91-72	39	234
11	Błonie	osada (?) osada osada	I okres epoki brązu wczesne średniowiecze	91-72	40	235
12	Błonie	osada osada śląd osadnictwa osada	I okres epoki brązu starożytny nieokreślony wczesne średniowiecze	91-72	41	236
13	Błonie	osada śląd osadnictwa	I okres epoki brązu wczesne średniowiecze	91-72	42	237
14	Dmosice	osada	Późny okres brązu/halsztacki	91-71	9	58
15	Dmosice	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada śląd osadnictwa	neolit I okres epoki brązu późny okres epoki brązu / halsztacki wczesne średniowiecze	91-71	15	71

16	Koprzywnica	osada osada lub cmentarzysko osada osada	wczesne średniowiecze	91-72	19	17
17	Koprzywnica	osada osada osada osada	wczesne średniowiecze	91-72	21	19
18	Koprzywnica „Łysa Góra”	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada osada osada cmentarzysko śląd osadnictwa osada śląd osadnictwa	V epoka brązu- halsztacki C lateński B ₂ - C ₁ XI-XII w.	91-72	22	20
19	Koprzywnica	osada śląd osadnictwa	wczesny okres epoki brązu wczesne średniowiecze	92-72	9	29

20	Koprzywnica	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada śląd osadnictwa	epoka brązu okres wpływów rzymskich wczesne średniowiecze	92-72	10	30
21	Koprzywnica	osada osada	wczesny okres epoki brązu II okres epoki brązu	92-72	11	31
22	Koprzywnica	śląd osadnictwa osada osada	wczesny neolit średniowiecze po XII w.	91-72	36	41
23	Koprzywnica	śląd osadnictwa osada osada	wczesny neolit wczesne średniowiecze	91-72	33	38
24	Koprzywnica	śląd osadnictwa osada (?)		91-72	34	39
25	Koprzywnica	osada osada osada	I okres epoki brązu halsztacki wczesne średniowiecze	91-72	6	48
26	Koprzywnica	osada osada	późny brąz/ halsztacki wczesne średniowiecze	91-72	48	130
27	Koprzywnica	śląd osadnictwa osada śląd osadnictwa	wczesny neolit I okres epoki brązu halsztacki D	91-72	51	133
28	Koprzywnica	osada osada osada osada	wczesny neolit I okres epoki brązu późny brąz/ halsztacki wczesne średniowiecze i po XII w.	91-72	52	134

29	Koprzywnica	osada osada		91-72	64	146
30	Koprzywnica	osada śląd osadnictwa	wczesny neolit starożytny nieokreślony	91-72	71	153
31	Koprzywnica	osada (?) osada (?)	neolit I okres epoki brązu	91-72	73	155
32	Koprzywnica	osada osada śląd osadnictwa śląd osadnictwa	neolit halsztacki średniowiecze po XII w.	91-72	74	156
33	Koprzywnica	śląd osadnictwa osada (?)	wczesne średniowiecze średniowiecze po XII w.	91-72	78	160
34	Koprzywnica	osada śląd osadnictwa	wczesny neolit wczesny okres epoki brązu	91-72	79	161
35	Koprzywnica	osada osada (?)	neolit I okres epoki brązu	91-72	82	164
36	Koprzywnica	śląd osadnictwa osada śląd osadnictwa	neolit I okres epoki brązu wczesne średniowiecze	91-72	107	295
37	Koprzywnica	osada cmentarzysko śląd osadnictwa lub grób	neolit środkowy	91-72	110	317

38	Koprzywnica	śląd osadnictwa osada	młodszy okres przedrzymski	91-72	117	324
39	Koprzywnica	osada	starszy okres epoki brązu	91-72	120	328
40	Krzcin	osada cmentarzysko	II okres epoki brązu	92-72	6	11
41	Krzcin	śląd osadnictwa cmentarzysko	wczesna epoka brązu schyłek epoki brązu – halsztacka	92-72	9	21
42	Krzcin	osada	epoka brązu (?)	92-72	12	24
43	Krzcin	osada	wczesny okres epoki brązu	92-72	13	25
44	Postronna	osada śląd osadnictwa śląd osadnictwa	środkowy neolit wczesne średniowiecze do X w. wczesne średniowiecze XII-XIII w.	90-71	14	352
45	Postronna	śląd osadnictwa osada	środkowy neolit I okres epoki brązu	90-71	18	356
46	Postronna	osada osada śląd osadnictwa	środkowy neolit I okres epoki brązu starożytny nieokreślony	90-71	19	357
47	Postronna	osada osada śląd osadnictwa	I okres epoki brązu epoka brązu starożytny nieokreślony	90-71	20	358
48	Postronna	osada osada śląd osadnictwa osada	środkowy neolit	90-71	21	359

49	Sośniczany	osada		91-72	10	169
50	Sośniczany	osada osada	I okres epoki brązu	91-72	20	179
51	Sośniczany	osada osada osada śląd osadnictwa	faza mutowa wczesne średniowiecze	91-72	31	190
52	Sośniczany	osada (?)	późny neolit	91-72	33	192
53	Sośniczany	osada śląd osadnictwa śląd osadnictwa	I okres epoki brązu średniowiecze po XII w.	91-72	37	196
54	Sośniczany	osada śląd osadnictwa	wczesny neolit średniowiecze po XII w.	91-72	39	198
55	Sośniczany	osada (?) śląd osadnictwa		91-72	40	199
56	Sośniczany	śląd osadnictwa osada	I okres epoki brązu średniowiecze IV- V w.	91-72	43	202
57	Sośniczany	osada osada osada osada (?) śląd osadnictwa	wczesny neolit wczesny neolit I okres epoki brązu p. brąz- halsztacki starożytny nieokreślony	91-72	53	300

58	Sośniczany	śląd osadnictwa osada (?) osada 2 ślady osadnictwa ?	neolit I okres epoki brązu późny brąz średniowiecze starożytny nieokreślony	91-72	56	303
59	Sośniczany	osada osada śląd osadnictwa śląd osadnictwa ?	I okres epoki brązu p. brąz- halsztackiej okres wpływów rzymskich wczesne średniowiecze starożytny nieokreślony	91-72	57	304
60	Sośniczany	osada osada osada osada	wczesna faza I okres epoki brązu p. brąz- halsztackiej wczesne średniowiecze	91-72	58	305
61	Sośniczany	osada śląd osadnictwa	wczesny neolit I okres epoki brązu	91-72	60	307
62	Sośniczany	osada	wczesne średniowiecze do X w.	91-72	63	310
63	Trzykosy	osada		91-72	5	84
64	Zbigniewice	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada	wczesny- środkowy neolit I okres epoki brązu wczesne średniowiecze	91-71	3	45